

Getter Valner

ERAISIKUTE INVESTEERIMISTEADLIKKUS- JA HARJUMUSED

LÕPUTÖÖ

Teenusmajanduse instituut

Majandusarvestuse õppekava

Juhendaja: Helle Noorväli

Mõdriku 2021

Mina, Getter Valner, tõendan, et lõputöö on minu kirjutatud. Töö koostamisel kasutatud teiste autorite, sh juhendaja teoste on viidatud õiguspäraselt.

Kõik isiklikud ja varalised autoriõigused käesoleva lõputöö osas kuuluvad autorile ainuisikuliselt ning need on kaitstud autoriõiguse seadusega.

Juhendaja: Helle Noorväli /allkirjastatud digitaalselt/

Lõputöö on kaitsmisele lubatud instituudi direktori korraldusega nr 1-14/59 kuupäev 07.05.2021

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Getter Valner

sünnikuupäev: 03.06.1996

annan Tallinna Tehnikakõrgkoolile (edaspidi kõrgkool) tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose Eraisikute investeerimisteadlikkus- ja harjumused

(lõputöö pealkiri)

- 1) reprodutseerimiseks paberkandjal kõrgkooli raamatukogus avaldamise ja säilitamise eesmärgil;
- 2) elektroonseks avaldamiseks kõrgkooli repositooriumi kaudu;
- 3) kui lõputöö avaldamisele on instituudi direktori korraldusega kehtestatud tähtajaline piirang, lõputöö avaldada pärast piirangu lõppemist.

Olen teadlik, et nimetatud õigused jäävad alles ka autorile ja kinnitan, et:

- 1) lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid ega muid õigusi;
- 2) PDF-failina esitatud töö vastab täielikult kirjalikult esitatud tööle.

Mõdrikul 07.05.2021 /allkirjastatud digitaalselt/

(kuupäev) (autori allkiri)

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	4
1. INVESTEERIMISE TEOREETILISED PÕHIMÕTTED	6
1.1 Rahapaigutus reaalinvesteeringutesse	10
1.1.1 Kinnisvarasse investeerimine.....	10
1.1.2 Investeerimine maasse.....	12
1.2 Finantsinvesteeringute võimalused	14
1.2.1 Aktsiad ehk väärtpaberi investeeringud	14
1.2.2 Indeksfondi investeerimine.....	17
1.2.3 Investeerimine krüptorahadesse	18
1.3 Investeerimise võimalikud ohud ja riskid.....	20
2. EMPIIRILISE UURINGU METOODIKA	23
3. TTK TUDENGITE INVESTEERIMISTEADLIKKUS- JA HARJUMUSED.....	25
3.1 Üldandmed küsitlusele vastajate kohta	25
3.2 TTK üliõpilaste investeerimisteadlikkus	29
3.3 TTK tudengite investeerimisharjumused.....	33
3.4 Õppekavade analüüs ja ettepanekud.....	38
KOKKUVÕTE.....	43
SUMMARY	45
VIIDATUD ALLIKAD	48
LISAD.....	54
Lisa 1. Küsimustik „Eraisikute investeerimisteadlikkus- ja harjumused“.....	55

SISSEJUHATUS

Aegade jooksul on kujunenud arvamus, et investeerimise elustiil kuulub kindla valdkonna inimestele nagu pankuritele, majandusteadlastele ja kõrgklassile, kuid tegelikkuses saaks investeerimisega hakkama igaüks, kes ennast investeerimisalaselt harib. Tänapäeva infotehnoloogilises ühiskonnas leiab palju erinevaid võimalusi tuleviku majanduslikuks kindlustamiseks mille tõttu on investeerimisest saanud üha kasvav trend. Eestlaste teadlikkust finantstegevustest on uuritud 2015. aastal uuringus „Finantsalase kirjaoskuse uuring Eesti elanike seas“ ning uuringu tulemustest selgus, et eestlaste teadlikkus finantstegevustest on kasvanud, kuid nende finantstestadmiste kasutamises muutusi ei täheldatud. (Rahandusministeerium, 2019)

Raha kasvatamine ei ole noortele inimestele võõras valdkond ning teatakse, et raha säästmine ja investeerimine varases eas toob suurt kasu täiskasvanuna. Tänapäeva noored inimesed teavad investeerimisest rohkem kui nende vanemad (Rahageenius, 2019). SEB noorte-uuringu kohaselt ei pidanud 2019. aastal 40% noortest investeerimist oluliseks, kuid 80% noortest vanuses 18 kuni 25 säästsid raha regulaarselt ja 30% noortest pani iga kuu kõrvale rohkem kui 100 eurot (Uuring: peaaegu pooled Eesti noored ei pea investeerimist vajalikuks, 2019). Juba mitmendat aastat järjest näitab SEB iga-aastane noorte uuring, et tööturule sisenevate 18- kuni 25-aastaste noorte seas on kõrge huvi, kuid madal aktiivsus innovatsiooni, ettevõtluse ning investeerimise vastu. (Piilmann, 2018)

Investeerimise eesmärk ei saa olla kiirelt rikastumine, vaid oma kapitali kasvatamine pikaajaliselt. Huvi investeerimise vastu võiks tekkida võimalikult varajases nooruses, sest nii on kõige suurem võimalus rahaliselt oma tulevikku kindlustada. Investeeringute väärtus ajas kasvab kumulatiivselt ning mida varem alustada, seda suurem on kasusaamise võimalus (Investeerimise eesmärk ei ole kiirelt rikkaks saamine, kuupäev puudub). Alustades investeerimisega noores eas on parem võimalus kindlustada pensionipõlve, olla valmis suuremateks väljaminekuteks ja omada rahalist kindlustunnet.

Lõputöö teema on ühiskonnas aktuaalne ning investeerimishuvilistele on vajalik anda ülevaade raha kasvatamise võimalustest. Lõputöö teema on noortele huvipakkuv, sest töö kirjutamisel kasutatakse artikleid ja uuringuid, mida saab võrrelda, analüüsida ning mille põhjal saab teha üldiseid investeerimisotsuseid.

Lõputöö eesmärk on välja selgitada Tallinna Tehnikakõrgkooli (TTK) üliõpilaste teadlikkus investeerimisest ja vajadusel leida võimalusi õppekavade arendamiseks investeerimisalaste pädevuste omandamiseks.

Lõputöö ülesanded on:

- selgitada välja investeerimise teoreetilised põhimõtted ja peamised investeerimise võimalused ning analüüsida nende võimalikke riske ja ohte;
- esitada lõputöö metoodika, mis on aluseks empiirilise uuringu läbiviimiseks;
- analüüsida Tallinna Tehnikakõrgkooli üliõpilaste teadlikkust ja harjumusi investeerimisest;
- analüüsida Tallinna Tehnikakõrgkooli õppekavade sisu, et hinnata kõrgkoolis õpetatavaid investeerimisoskusi;
- teha järeldused üliõpilaste investeerimisteadlikkusest ja esitada ettepanekud üliõpilaste investeerimisaktiivsuse suurendamiseks.

Lõputöö esimene peatükk käsitleb investeerimise teoreetilisi põhimõtteid. Peatükk on omakorda jaotatud viieks ala-peatükiks. Esimeses alapeatükis tuuakse välja reaalinvesteeringud, mille alajaotustes keskendutakse kinnisvara ja maa investeeringutele. Teises alapeatükis selgitatakse finantsinvesteeringuid, kus kirjeldatakse aktsiaid, indeksfonde ning investeerimist krüptorahadesse. Kolmandas alapeatükis vaadeldakse lähemalt investeerimise võimalikke ohtusid ja riske. Töö teises peatükis on kajastatud lõputöö empiirilise uuringu metoodikat. Kolmas peatükk käsitleb empiirilise uuringu tulemuste analüüsi, mis on omakorda jaotatud nelja alapeatükiks. Esimeses alapeatükis on uuringus osalenud üliõpilaste üldandmed. Teises alapeatükis on välja toodud TTK üliõpilaste hinnangud investeerimisteadlikkusele. Kolmandas alapeatükis on kirjeldatud tudengite investeerimisharjumusi. Neljandas alapeatükis esitatakse õppekavade analüüs ja antakse ettepanekud. Uuringu tulemused on kasutatavad nii õppekavade arendamisel kui ka tudengite investeerimisaktiivsuse planeerimiseks üldiselt.

1. INVESTEERIMISE TEOREETILISED PÕHIMÕTTED

Investeerimine on mõtte- ja teguviis, kus panustatakse täna oma aega ja ressursi, et tulevikus teenida rohkem tulu. (Pertman, 2019, lk 6). Investeerimine on pikaajaline raha kogumine ja kasvatamine, mille põhieesmärgiks on paigutatud raha arvelt teenida täiendavat tulu. Peamine soov on alati raha väärtust kasvatada inflatsioonist kiiremini, et investeeritud raha ei kaotaks oma ostujõudu (Mis on investeering?, 2019). Investeeringuga tegelev inimene ehk investor on üksikisik või ettevõtte, kes paigutab oma raha väärtpaberitesse või mõnesse muusse varasse (Väärtpaberite teejuht, 2008, lk 72). See on inimene või organisatsioon, kes soovib oma rahalt suuremat tulu kui pangahoiustega suudetakse pakkuda. Investorid on suurima tulu saamiseks valmis võtma suuremate tootluste nimel suuremaid riske, kuid sealjuures tasub meeles pidada, et on võimalus kaotada ka kogu oma investeeritud raha ja kasum. (Investor, 2020)

Paljude jaoks seostub investeeringu teenitud rahast loobumisega, sest on levinud arvamus, et peale investeeringut ei jää raha elamiseks (Pertman, 2019, lk 6). Tegelikult on majandusteaduse põhitõde, et rikastuda saab ainult tulust osa investeeringu teel. Ameeriklased ütlevad selle peale: „*Don't only work for money. Make money work for you* (Ära tee tööd ainult raha teenimiseks, vaid pane raha enda jaoks teenima) (Saario, 2007, lk 17). Finantsteadlik inimene on enesekontrollivõimeline ning kõrvaliste ostude puhul mõtleb oma ostud alati läbi. Oluline osa finantstestadmiste puhul on arusaamine oma palgast. Töötades tasuks aru saada, millest koosneb saadud töötasu ning millised maksud sellest maha lähevad. Eelarvet pidavad inimesed teavad, kuhu kulub nende raha, see aitab kulutusi kontrolli all hoida. Samuti on hädaabifond oluline osa finantskäitumisest, mis aitab ettenägematute kulutuste puhul ellu jääda ning ei pane pöörduma väliste rahaliste abipakkujate poole. (9 asja, mida noored teadma peaks finantskäitumisest, kuupäev puudub)

Investeeringuga on tegeletud tuhandeid aastaid ning juba sellest ajast, kui valuutaks peeti teokarpe ja kivist kirveid. See tähendas sobiva teravilja säilitamist koobastes ning suurema jõudlusega härgade ostmist. Aastatega on valdkonnad siiski muutunud, kuid eesmärgid on jäänud suuresti samaks (Investeeringu teejuht, 2007, lk 5). Vanarahvatarkus ütleb, et raha ei kasva puu otsas ning maailmas ei ole olemas ühtki imeasja, mis tooks rikkuse üleöö, nii on ka investeeringuga. Rikkust aitab suurendada sissetulekute kasvatamine, mitte ainult kulude vähendamine. Kulude vähendamine aitab kaasa säästmisele (Krusenvald, 2020). Inimestel on väga keeruline end sundida säästma isegi väikeste summade puhul. Oma igapäevaste harjumuste muutmine on väga suur eneseületus ning nähes pangakontol säästetud summat, on väga lihtne see välja võtta ning kulutada millelegi, mida päriselt ei vajata. (Liitu digikassaga ja hakkad märkamatuult säästma, 2018)

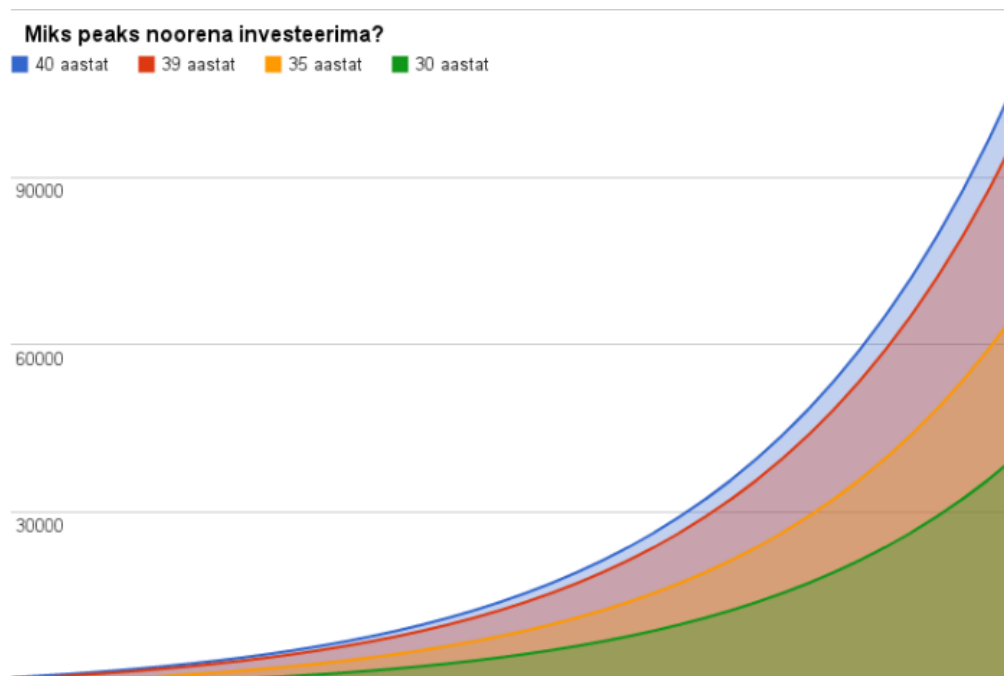
Paljud inimesed ei alusta mitte kunagi investeerimisega, sest kardetakse oma rahast ilma jääda. Investeerimise puhul ei saa kunagi kindel olla tulu saamises ning see ei ole kunagi 100% ohutu tegevus. Olenemata kuhu investeeritakse, tasuks alati järgida ühte head põhimõtet: investeerida erinevatesse investeeringute liikidesse vähehaaval ehk mitte panna korraga kõiki sääste ühte investeeringusse (Krusenvald, 2020). Selline käitumine aitab kaasa investeeringute riski maandamisele ja nii ei ole ühe investeeringu kahjum laastav kogu investori portfelliga. Hea mõte on säästa, hoida oma kulutused võimalikult madalad ning investeerida vaba raha turvaliselt ja pikaajaliselt tulutoovatesse fondidesse. (Krusenvald, 2020)

Investeerida tasub, kuna see võimaldab jõuda oma finantseesmärkidele lähemale. Kõige populaarsemad põhjused investeerimiseks on kasvatada oma rahalist kindlustatust ja teostada ennast isikuliselt. Investeerimisel tuleb arvestada ka ebaõnnestumistega, kuid esimese ebaõnnestumise korral ei tasuks investeerimisest siiski loobuda (Investeerimise teejuht, 2007, lk 18). Investeerides ei ole tulu kunagi garanteeritud ning tuleb alati arvestada asjaoluga, et tulu ei saavutata või kaotatakse investeeritud raha. Oodatava tulususe kasvuga kasvab ka riskifaktor ning investeerides tuleks koostada omale investeeringute portfell, mis hajutaks rahaliste vahendite kaotamise riski võimalikult väikseks. (Investeerimine algajana - Kuhu ning kuidas raha targalt investeerida?, 2020)

Paljud noored leiavad erinevaid vabandusi, miks ei ole alustatud investeerimisega. Üldiselt tuuakse vabanduseks oma noor iga ning see, et pensionipõlv on liialt kaugel. Tänapäeval ei olene enam investeerimine vanusest ning sellega soovitatakse alustada võimalikult vara, et kasum oleks maksimaalne. Teine levinud põhjus puudutab sissetulekute suurust. Arvatakse, et praegune sissetulek ei võimalda investeerida piisavalt suure summa eest. Noorte inimeste puhul on suur mõjutegur säästukäitumise muutmine, näiteks käegakatsutav eesmärk, mille nimel muuta oma säästukäitumist ja tõsiselt mõtlema hakata säästmisele (Nestor, Rell, Tinit, & Jürgenson, 2013). Tavapärane olukord sissetulekute suurenemise juures, on ka kohustuste suurenemine. See tekitab olukorra, kus ei ole kunagi sellist hetke, et raha jääks üle ja saaks alustada investeerimisega (Petman, 2013). Lühiajalist säästmist ja pikaajalist säästmist ei saa nimetada investeerimiseks, sest säästmine on raha kogumine ja mitte reaalne investeerimine. Investeerimine on raha säästmine ja paigutamine selliselt, et väärtus kasvab ja annab investorile täiendavat kasumit. (Mis on investeerimine?, 2019)

Joonisel 1 võib näha, millises osas on võimalik jääda investeeritavast tulust ilma, kui lükata sellega alustamist pidevalt edasi. Nimelt, kui võrrelda rohelist joont (kõige alumine), mis tähistab 30 aastat, sinise joonega (kõige ülemine), mis tähistab 40 aastat, siis on näha, et investeerimisega kümme aastat hiljem alustades on jäädud ilma juba viiekümne tuhandest eurost. Selle joonise alusel tuleb meeles

pidada, et investeeringud ei ole lühiajalised, vaid tuleb arvestada aastatega, sest ainult pikaajaliste investeeringute puhul on võimalik saavutada maksimaalseim tulu. Ka alloleval paraboolil on toodud välja summad, mis on saavutatud aastate jooksul ning üleöö rikkust ei saavutata väga kergelt.

Joonis 1. Miks peaks noorena investeerima? (Petman, 2013)

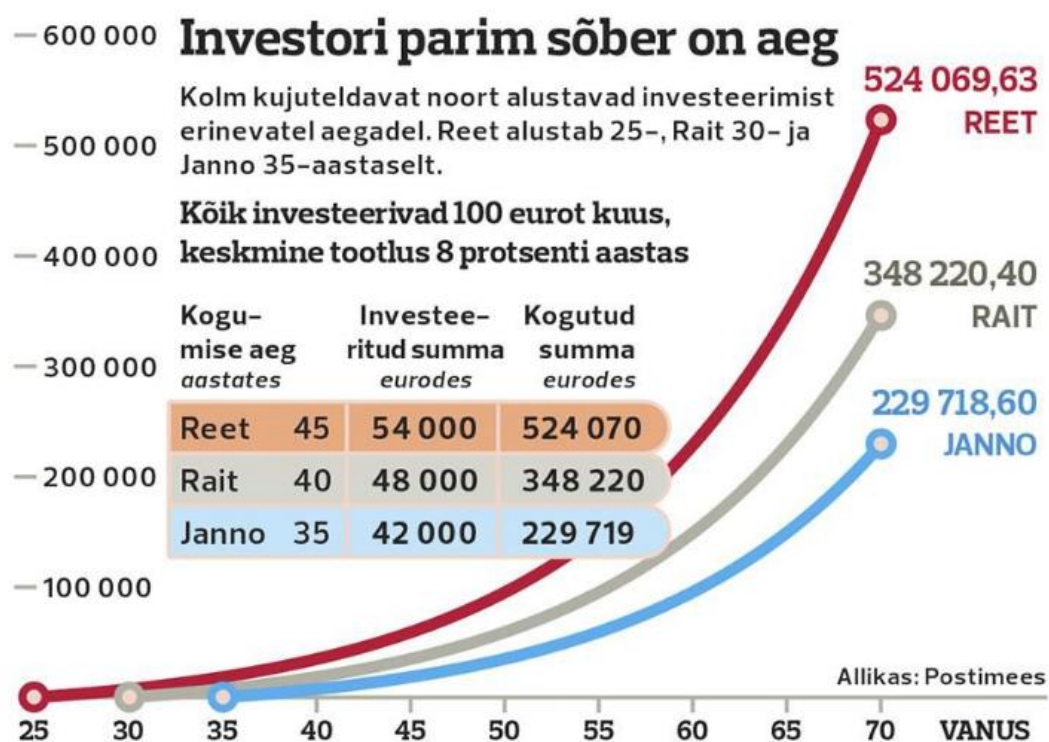
Investori parim sõber on aeg ja pikaajalise investori võimsaim relv on liitintress. Investeermise maailmas peetakse liitintressi ka kaheksandaks maailmaimeks. See on kõige olulisem kontseptsioon, millest pikaajaline investor aru saada peaks. See on intress, mida arvutatakse mitte ainult sisse pandud rahalt, vaid ka juba sellega teenitud tulult (Vähi, 2019). See on nähtus, mille korral arvutatakse intress põhisummalt ja sellele lisandunult varasemate perioodide intressilt- ehk summa ei kasva ainult põhisummalt vaid perioodi kogusummalt ehk intressid liituvad intressidega (Krusenvald, 2019). Olulised punktid, mida silmas peab pidama on aeg. Mida aeg edasi, seda suurem on liitintressi mõju (Oja, 2019). Mida kauem raha kasvab, seda rohkem hakkab seda igal aastal juurde tulema. (Kraun, 2017). Ajalises mõistes, kui lükata investeerimist viis aastat edasi, on sellel juba väga suur mõju investeeringu summale. Samuti kui katkestada investeerimine ja vahepeal raha välja võtta, vähendavad need tegevused soovitud tulemust märgatavalt (Oja, 2019). Liitintressi saab arvutada järgneva valemi abil:

$$K(t) = k(0) \times (1 + p)^t, \text{ kus} \quad (1)$$

$K(t)$ on lõppsumma hoiustamisperioodi lõpus; $k(0)$ on summa, mille algselt hoiustad; p on intressimäär; t on hoiustamisaeg. Valem toimib täpselt siis, kui intressimäär ei muutu aja jooksul ning raha ei kanta hoiuselt välja. Tähele tuleb panna erinevaid hoiuselahendusi, mida erinevad pangad

pakuvad. Tihtipeale soovivad pangad igakuist lepingutasu või muid tasusid, mille puhul selline valem ei pruugi kehtida. (Krusenvald, 2019)

Alloleval Joonisel 2 on toodud välja ajaskaala kolme inimese vahel, kus on kujutatud aja olulisust investeeringute puhul. Reet, kes alustas investeerimist juba 25-aastaselt on võrreldes teiste investoritega, kes alustasid investeerimist vastavalt 5 ja 10 aastat hiljem, teeninud pea kaks korda rohkem. Kõigi investeeringute summad on olnud 100 eurot kuus ning keskmine tootlus on 8% aastas. Seejuures võib järeldada ja kinnitada fakti, et mida varem alustada investeerimisega, seda suurem on oodatav tulusus.

Joonis 2. Investori parim sõber on aeg. (Oja, 2019)

Pikema perioodi eesmärgi puhul töötab liitintress, kui panna igakuiselt kõrvale suurem summa. See avardab veelgi võimalusi pensionipõlve nautida. Nimelt, kui investeerida iga kuu sarnastel tingimustel 150 eurot, saab pensionilisa ligi 950 eurot igas kuus (Raha kasvatamine, 2019). Nagu säästude puhul, töötab liitintressi efekt ka laenude puhul. Kui laenuintressi mitte tasuda ja lasta liita see põhisummale, hakkab laenusumma veereva lumepallina kasvama. Tavaliselt laenuandjad ei lase sellel juhtuda ning nõuavad vähemalt intresside tasumist. (Finantsaabis. Rahaasjade korraldamise käsiraamat, 2016, lk 78)

1.1 Rahapaigutus reaalinvesteeringutesse

Investeeringu definitsiooni võib mõista ka kui kasu saamise eesmärgil tehtud kapitalipaigutust. Investeeringute puhul hinnatakse saadud tulu suurust, kestvust ja riski. Sõltuvuses investeeringute eesmärgist klassifitseeruvad investeeringud finantsinvesteeringuteks ja reaalinvesteeringuteks (Zeiger, 2012). Reaalinvesteeringud on rahapaigutused reaalsesse varasse, näiteks kinnisvarasse ja maasse (Lõhmus, kuupäev puudub). Finantsinvesteeringud on teatud õiguste ja kohustuste, näiteks aktsiate, võlakirjade ja optsioonide soetamine, väljaarvatud investeeringud tütar- ja sidusettevõtetesse, millega soetatakse üle 20% suurune osalus. (Villemi, 2020)

1.1.1 Kinnisvarasse investeerimine

Kinnisvarainvesteering on kinnisvaraobjekt (maa või hoone või osa hoonest või mõlemad), mida hoitakse, kas omanikuna või kapitalirendi tingimustel rendituna eelkõige renditulu teenimise, väärtuse kasvu või mõlemal eesmärgil, mitte aga kasutamiseks toodete tootmisel või teenuste osutamisel, halduseesmärkidel või müügiks tavapärase äritegevuse käigus (IFRS, § 16.2). Kinnisvara on olemas mitut liiki:

- 1) elukondlik kinnisvara ehk korter, maja, ridaelamuboks, kortermaja;
- 2) ärikinnisvara ehk büroopinnad, garaažid, laohooned;
- 3) samuti maa, sest seda on võimalik välja rentida, või metsakasvatuse pealt tulu teenida ning ka ehitada objekt sellele, et sellelt teenida üüritulu. (Pertman, 2019, lk 115)

Üheks riskivabamaks rahapaigutuse võimaluseks tänase majanduskasvu taustal on jätkuvalt investeeringud kinnisvarasse. Kinnisvara likviidsus on küll madal, kuid see-eest püsiv. Erinevaid kinnisvarainvesteeringute võimalusi otsides on mõistlik eelkõige maasse investeerimisega alustada. Maa-ost on eriti sobiv juhul, kui soovitakse turvalist paigutust, kuid ei loodeta kiiret kasumit ja ei soovita soetatud kinnisvara hooldamisele energiat ja raha kulutada (Sooman, 2005). Eesti elanikud eelistavad säästude kogumisel ja paigutamisel just kinnisvara. Seda näitajat saab lugeda nii makrotasandil kui ka 2013. aasta detsembris Swedbanki Erasikute Rahaasjade Teabekeskuse poolt korraldatud uuringus. Uuringus osalenud pea pool vastanutest pidas kinnisvara tulusaimaks investeeringuks. Viimase 17 aasta jooksul on Eestis kinnisvarahinnad kahekordistunud, mille keskmine aastakasv on ligi 5%. (Tamla, 2014)

Kinnisvarainvesteeringutel on väga palju eeliseid. Esimeseks võib välja tuua inflatsioonikindluse, sest kinnisvara saab kasutada sõltumata riigikorrast ja käibel olevast rahast. Kinnisvara reaalväärtus säilib sündmuste keskel hästi, isegi paremini kui aktsiatel. Samuti on kinnisvarainvesteeringutel

suhteliselt stabiilne tulu. Sellist tuluteenimise viisi saab võrrelda võlakirjadega just siis, kui elamud või hooned on välja üüritud pikaajaliste lepingute alusel. (Finantsaubits. Rahaasjade korraldamise käsiraamat, 2016, lk 99). Kinnisvarainvesteeringutega kaasnevad ka madalad riskid madala volatiilsusega (Olsen, 2020). Kinnisvaral on madal ning ka mõnedel juhtudel negatiivne korrelatsioon teiste varaklassidega, mis tähendab, et kinnisvara lisamisel portfelli on võimalik hajutada kogu portfelli volatiilsust ja tagada kõrgem tootlus riski ühiku kohta. (Miks investeerida kinnisvarasse?, kuupäev puudub)

Levinud arvamus on, et kinnisvarasse investeerimine on kallis ning seda saavad lubada ainult väga kõrge sissetulekuga inimesed. Reaalses elus on investorid väga erinevate profiilidega (Kivisaar, 2019). Kinnisvarainvesteeringute puhul on suurimaks puuduseks vähene likviidsus. See tähendab, et kinnisvara on suhteliselt keeruline konverteerida rahaks ning raha varaks. Isegi maakleri abiga võib tehingu protsess võtta aega mitmeid nädalaid (Miks investeerida kinnisvarasse?, kuupäev puudub). Kinnisvara puuduseks on amortisatsioon ning püsivad hoolduskulud. Selleks, et kompenseerida kinnisvara hoolduskulusid, peaks investeeringu tootlus olema aastas umbes 1-2% (Finantsaubits. Rahaasjade korraldamise käsiraamat, 2016, lk 99-100). Kinnisvarasse investeerimine on aeganõudev protsess, mis nõuab suurt pingutust. Tähelepanu peab pöörama hooldusele, tegema kõik vajalikud renoveerimistööd ning leidma üürnikke. Samuti tuleb meeles pidada kõiki juriidilisi küsimusi, sealhulgas lepingud, load ja litsentsid (Olsen, 2020). Kinnisvara ja üürikorterite parimad asukohad on tavaliselt südalinn, kesklinn ja selle lähialad. Samuti tuleb jälgida üldist seisukorda. Korterihistu plaanidest tuleb selgelt välja, kas kavatakse maja üldist plaani parandada ja millised kulud on planeeritud. Oluline on ka kinnisvara suurus ja planeering. (Koovit, 2012)

Kinnisvara ost üüritulu eesmärgil on kõige kindlam ja ajatum valik kesklinn või selle vahetus lähedus. Selge peab olema, milline korter olema peaks, kas kahe- või hoopiski 4-toaline. Üürile antakse kinnisvara lühiajaliselt või pikaajaliselt. Arvesse tuleks võtta ka seda, et Tallinna kesklinnas on üüriturul palju väiksemaid kortereid ning vajadus on pigem suuremate korterite järele. Sellised elamuid otsivad lastega pered või need, kes soovivad suuremat elamist. (Kivisaar, 2019). Eestlaste ja välismaalaste seas on Tallinna vanalinn oma ainulaadsuses alati hinnatud (Sooman, 2005). Kodu ostmise ei ole kinnisvarasse investeerimine, sest see ei teeni tulu. Kinnisvarasse investeerimise puhul soetatakse kinnisvara omale eesmärgiga panna see üüritulu teenima. Paljud püüavad *flippida*, (Ameerika ingl. K. släng, ostetakse kasutuskõlbmatu asi ja pööratakse see kasutatavaks (Pärtel, kuupäev puudub)), mis on kinnisvarahinna tõusule spekulatsioon, kuid see pole investeerimine, vaid objekti ost lootusega see hiljem kallimalt maha müüa. (Pertman, 2019, lk 115)

1.1.2 Investeerimine maasse

Maatükk teenib tulu ka seistes. Arenduspiirkonna Tabasalu väiksemate kruntide ruutmeetri hind on viimase kahe aasta jooksul tõusnud pea kolm korda. Saku, Saue ja Keila piirkonna elamumaade ruutmeetri hind on tõusnud lausa 2,5 korda. See tõus on toimunud küll turu üldise kiire tõusu ajal, mille kestmist ennustada ei saa, aga kui kinnisvaraturul tuleb mingil hetkel tagasilöökk, võib loodetud kasum saamata jääda. Maa hinnad võivad teatud ajaperioodiks stabiliseeruda, kuid ühel hetkel jätkub linna areng ja laienemine lähipiirkondadesse ning väärtused hakkavad taas kasvama. (Sooman, 2005). Maa omamine võib olla isegi põnevam kui kinnisvara omamine, sest maa väärtus sõltub sellest, mida sellega tehakse. Maad võib välja rentida, kasutada kinnisvaraarendusteks, põllumajandusega tegelemiseks või isegi luua päikesepaneelide „farm“, et toota energiat (Krusenvald, kuupäev puudub). Huvi metsa investeerimise ja metsamaa ostmise vastu kasvas tunduvalt pärast viimast majanduskriisi, kui eraisikute kõrval asusid Eesti metsadesse oma raha paigutama suured välisfondid, kes börside kokku kukkumise järel otsisid kindlamat ja väiksema riskiga investeerimisvaldkonda. Mets ja maa on investeerimisobjektidena ka turvalisem ja väiksema riskiga investeering seetõttu, et selle ümber ei toimu nii kiiresti muutusi kui teistes valdkondades. (Mets on pikaajaline ja väikese riskiga rahapaigutus, 2015)

Põhjuseid leiab erinevaid miks investeerida maasse. Maaga ei pea palju tegelema ja see võib olla passiivne pikaajaline investeering. Maa ostu puhul ei pea muretsema konkurentsi pärast, sest paljud kinnisvara investorid on oma mõtted suunanud just majadele, korteritele ja muudele kinnistutele. Paljud investorid vaatavad mööda erinevatest maast saadavatest väärtustest (Williams, kuupäev puudub). Maasse on hea investeerida, sest maa on limiteeritud ressurss ning pidevas nõudluses. Rahvaarvu kasvades kasvab ka vajadus maa järgi (Brumer, 2019). Piiratud eelarvega inimesed saavad omale osta maa ning hiljem sellele peale ehitada. See tagab maa ostu praeguse hinnataseme juures tuleviku hinnatõusu eest. (What are the benefits of investing in land?, kuupäev puudub)

Maa investeeringute puhul tuleb arvesse võtta mitmeid erinevaid keskkonnafaktoreid. Maatüki hindamisel tuleb veenduda, et kinnistut saab arendada või kasutada sihtotstarbeliselt. Maatükk soos või kalju lähedal võib muuta maa väljatöötamise keeruliseks. Maa ostu puhul tuleb teha põhjalik uuring teatud küsimustes, näiteks milline on kinnistu asukoht ning nõudlus sellist tüüpi maa järele selles piirkonnas. Kindlasti tuleb arvestada maa praegust väärtust ja selle potentsiaalset tulevast väärtust. Üle tuleb kontrollida kinnisvaramaksud, et pärast maa ostmist ei tekiks ootamatuid kulusi. Maa investeeringute puhul on oluline, et sel oleks avalik juurdepääs, sest kui on vaja naabri maatüki kaudu sissepääsu- või väljapääsu, võib sellest tulla tulevikus ebameeldivaid probleeme. Kõik

kulutused, mida on tarvis teha enne ja pärast maa ostu, sealhulgas tulevased kommunaalteenused, on tarvilik teada, et vältida ootamatuid suuremaid kulutusi. (Brumer, 2019)

Olenevalt maa tüübist tuleks teha tasuvusuuring, et välja selgitada, kas kavandatud arendus sellel krundil on teostatav. Alati tuleb olla valmis olukorraks, et isegi nõuetekohaste hoolduste korras on võimalus, et maa ei müü ootuspäraselt, sest on väljatöötamisel kulukas (Brumer, 2019). Maa investeeringute puhul peab oskama ette näha piirkondlikku arengut ning seda tuleb mõistlikult hinnata. Oodatavad muudatused, näiteks Tallinna ringtee, tõstavad asukohtade kommertskasutuse väärtust mitu korda, kuid samas ei tohi unustada, et ka väiksemad linnas arenevad. (Uus Maa: maasse investeeeri omafinantseeringu arvel, 2011)

Investoril tuleb kindlaks teha, kas maainvesteeringuga kaasnev risk on tasu väärt ning kas selline investeerimisstrateegia sobib ka investeerimisportfelliga (Brumer, 2019). Kui risk ja tootlus sobivad investori isikuomaduste ja investeerimisportfelliga, siis tasuks vastav investeerimisotsus langetada. Soovitatav on teha investeering maasse omafinantseeringu arvelt. Tasub süveneda turuolukorda ja hoida ennast kursis hinnatasemetega, sest alati leidub huvitavaid objekte, mis võivad olla alahinnatud. (Uus Maa: maasse investeeeri omafinantseeringu arvel, 2011)

1.2 Finantsinvesteeringute võimalused

Finantsinvesteeringud tehakse tavaliselt eri väärtpaberitesse ja muudesse finantsinstrumentidesse. Üks finantsinvesteeringute eesmärke on teenida jooksvat intressitulu, mis on väärtpaberisse investeeritud rahalt makstav intress perioodis, mil väärtpaberit hoitakse (Zeiger, 2012, lk 10). Finantsinvesteeringute puhul saab raha paigutada nii indeksfondidesse kui ka krüptorahadesse.

1.2.1 Aktsiad ehk väärtpaberi investeeringud

Aktsiad on väärtpaberid, mis tõendavad selle valdaja proportsionaalset osalust aktsiaseltsi aktsiakapitalis (Aktsiad, kuupäev puudub). See annab aktsia omanikule ehk aktsionärile õiguse osaleda aktsionäride üldkoosolekul ning kasumi ja aktsiaseltsi lõpetamisel allesjäänud vara jaotamisel. Aktsiad on üldjuhul nimelised, kui ka mujal maailmas esineb nii öelda esitajaaktsiaid, mille puhul tõendab omandit paberil aktsiasertifikaat (Aktsiad, kuupäev puudub). Aktsiaid võib nimetada ka kui ettevõtte omandiühikut. (Aktsia, kuupäev puudub)

Aktsiate puhul mõistetakse kahte definitsiooni, milleks on aktsiad ja osakud. Rangelt võttes on aktsiad üldisem varaliik, kuid osakute all mõeldakse pigem konkreetse ettevõtte aktsiad. Igapäevases praktikas kasutatakse neid samas tähenduses. Aktsia põhitüüpideks on aktsiad ehk lihtaktsiad ja eelisaktsiad (Aktsia, kuupäev puudub). Lihtaktsia annab aktsionäridele hääleõiguse ettevõtte aktsionäride üldkoosolekul, kuid jätab ta järjekorras viimaseks kasumi jaotamisel ja ettevõtte sulgemisel alles jääva vara jaotamisel. Eelisaktsia on väärtpaber või aktsia, mille omamine annab aktsionärile eelisosaluse ettevõttes. Eelisaktsia annab aktsionärile suuremad õigused kui lihtaktsia, näiteks prioriteet dividendide maksmisel ja ettevõtte varade jaotamisel pankroti korral. Eelisaktsia puhul on sageli tagatud dividendide maksmine (Aktsiad, kuupäev puudub). Tavaaktsiaid ja eelisaktsiaid eristatakse üksteisest nende aktsiate omanikele pakutavate eeliste, õiguste ja tunnuste alusel. Lihtaktsia määratleb ettevõtte ühe omakapitali ühiku, kus lihtaktsiate omanikud saavad õiguse hääletada oluliste korporatiivsete küsimustega seotud otsustes. Tavalised aktsionärid saavad dividende viimasena ja neid on õigus saada vahendeid, mis jäävad alles pärast eelisaktsiate dividendide maksmist. Eelisaktsia sisaldab omakapitali ja võla tunnuseid kuna dividendimaksed eelisaktsionäridele on fikseeritud. Tavaaktsiad on pigem riskantsemad kui eelisaktsiad seoses ebakindlusega dividendide väljamaksmisel ja väiksema nõudega ettevõtte varade suhtes. Eelisaktsionäride kontroll ettevõttes on siiski minimaalne, kuna neile ei pakuta hääleõigust ega võimalust mõjutada ettevõtte poliitikat ning otsuseid. Tavalised aktsiad võivad olla eelistatumad, kuna need pakuvad potentsiaalset dividendide kasvu seoses suurema kasumiga ettevõtte rahalise

õitsengu ajal ja võimaldavad aktsionäril kaasa rääkida ettevõtte olulistes otsustes, näiteks juhatuse valimisel. (Erinevus lihtaktsiate ja eelisaktsiate vahel, kuupäev puudub)

Iga erineva investeeeringuga kaasnevad riskid. Aktsiainvesteeringute juures tuleb arvestada, et aktsia hind võib olla kõikuv ning sõltuda konkreetse firma majanduslikust olukorrast. Aktsiatesse investeerimise puhul on oluline valitud majandussektori üldine käekäik ning ettevõtte suurus (Aktsia ja aktsiafond, 2019). Mida väiksem on ettevõtte, seda vähemlikviidsem on aktsia ja kõikuvamad on hinnad võrreldes suurte ettevõtetega. Ka ettevõtte asukohariik ja käekäiku mõjutavate turgude poliitiline ja majanduslik olukord on oluline aktsia hinna puhul. Valuutariskide puhul peab jälgima aktsiate hindasid nende erinevates valuutades, et ostes ja müües erinevas valuutas ei tekiks kahjumit. Riskide paremaks maandamiseks on investeeeringute hajutamine, mida rohkem hajutatud on investeeeringud, seda madalam on ka sellest tulenev risk (Väärtpaberite teejuht, 2008, lk 32-33). Aktsia hind võib kõikuda ning kasumi tootmine tulevikku lükkuda, see võib tähendada investori jaoks emotsionaalselt stressirohket aega.

Aktsiatesse investeerimise riskidega käivad kaasas ka plussid. Üheks neist võiks nimetada inflatsiooni. Hoiuste intressimäärad on üsna tagasihoidlikud, et katta inflatsiooni, aga aktsiatesse investeerides võib teenitav tulu jääda 10% juurde aastas. Aktsiatesse investeerimine on võrdlemisi lihtne. Kui korra on juba investeeritud aktsiatesse, siis ei võta uued investeeeringud enam nii palju aega. Tulu teenitakse kas hinnatõusu järgest müügist või dividendide kaudu. Aktsiad on väga head stabiilse ja pikaajalise taustaga tulu teenimise võimalused. Ostes aktsiad ollakse reaalselt üks ettevõtte omanikest ja omades täielikku õigust osaleda ettevõtte varas. (Krusenvald, kuupäev puudub)

Üksnes aktsia turuhinna teadmine annab investorile vähe infot. Tehnilist analüüsi eelistavate investorite investeerimisstrateegia on analüüsida ja hinnata teavet hinnamuutuste ja muude kauplemisaktiivsust näitavate indikaatorite kohta. Väärtusinvestori jaoks on aga oluline hinnata ettevõtte õiglast väärtust. Kui investor soovib teada, kas aktsia on odav, siis on hea lähtuda enim kasutatavast suhtarvust, mis on hinna ja tulu suhe ehk P/E. (Väärtpaberite teejuht, 2008, lk 27). Sisuliselt näitab P/E suhe, kui mitu aastat kulub ettevõtte ostetud aktsia hinna tagasimaksmiseks (Admiral Markets, 2020). P/E suhtarv peegeldab aktsia hinna (P) ja kasumi (E) suhet. Praktikas on see väga laialt kasutusel, sest see võimaldab kiiresti hinnata ettevõtte suhtelist väärtust. Näiteks, kui ettevõtte aktsia hind on 50€ ja kasum aktsia kohta on 10€, siis P/E suhe = $50/5=5$. Mida kõrgem on P/E, seda suhteliselt kallim on aktsia. Kiiremini kasvavate ettevõtete puhul on üldjuhul ka kõrgem P/E (Aktsiad, kuupäev puudub). Kõige usaldusväärsem on arvutada jooksev P/E, mis võetakse nelja viimase kvartali tulu aktsia kohta. Madal P/E võib aga näidata, et ettevõtte aktsia on allahinnatud.

Samas võib see ka näidata, et turg pole kindel ettevõtte tulude püsimises praegusel tasemel. P/E suhet kasutades peab arvestama, mis on hinnang kasumi püsivusele. (Väärtpaberite teejuht, 2008, lk 27-28)

Investeerimishuviline saab aktsiatega kaubelda kolmel viisil: panga kaudu, maaklerfirma kaudu või Balti börsidel. Alustavale investorile soovitatakse alustada aktsiatesse investeerimisega panga kaudu, sest olulisemad sammud saab panga abil ära teha (Krusenvald, Aktsiad ja börsil kauplemine - juhend algajatele investeerijatele, kuupäev puudub). Aktsiatega investeerimise alustamisel on esimeseks sammuks valida pank, milles väärtpaberikonto avada. Selleks, et osta ja müüa aktsiad või börsil kaubeldavaid fondiosakuid, tuleb avada konto. Selle eelduseks peab olema samas pangas avatud arvelduskonto, sest raha investeeringute tegemiseks võetakse arvelduskontolt. Kõige lihtsam viis investeerida on kohalike pankade vahendusel aga on ka võimalus seda teha maaklerfirmade kaudu. Välisfirma aktsiatesse investeerimiseks on võimalus kasutada rahvusvaheliselt tunnustatud maaklerfirmasid, näiteks *Interactive Broker*, *ETrade*. Maaklerfirmade puhul kaasnevad soodsad teenustasud, kuid see sobib eeskätt juba aktiivsemale ja edasijõudnumale investorile. (Kuidas osta aktsiaid?, 2013)

Investor peab valima omale ka investeerimisviisi. Aktsiatega kaubeldakse väga paljudel maailma börsidel. Näiteks, Balti väärtpaberibörsid kuuluvad maailma suurima börsikontserni NASDAQ OMX Groupi koosseisu. Aktsiatega saab kaubelda ka börsidel fondidega, näiteks *Exchange Traded Fund*, *ETF*. Samuti tuleb otsustada investoril kust, mida ja kui palju tahetakse osta. Tuleb välja selgitada, millisel börsil soovitakse kaubelda (Kuidas osta aktsiaid?, 2013). Aktsiaid ostes tuleks valida tugevate ja elujõuliste ettevõtete vahel ning teha seda võimalikult soodsa hinnaga. Iga investor teeb hinna soodsuse otsuse ise (Kuidas aktsiaid osta ja milliseid aktsiaid osta?, 2019). Tehingukorralduse ajal on oluline aktsiakogus ja aktsiasümbol ehk lühinimi. Näiteks, ASi Baltika aktsia sümbol Tallinna börsil on BLT1T, Ford Motor Company lihtaktsia sümbol New Yorgi aktsiabörsil on F. (Kuidas osta aktsiaid?, 2013)

LHV maaklertegevuse juht Alo Vallikivi on välja toonud mitu põhjust miks aktsiatesse on hea investeerida. Esimeseks põhjuseks on madal pangahoiuste tootlus. Teine põhjus on jätkuv keskpankade poolt juurde trükitav raha, mis paratamatult viib inflatsiooni kiirenemiseni ja tõenäoliselt ka varade hinnatõusudeni. (Kuidas osta aktsiaid?, 2013)

1.2.2 Indeksfondi investeerimine

Indeksfond, mis järgib *Standard & Poor's* 500 indeksit, on hea viis investeerimisega alustamiseks. See fond koosneb 500st USA suurimast ettevõttest, mida saab osta nagu aktsiaid (Kraun, 2017). Indeksfond on sisuliselt passiivne fond, mis peegeldab kindlat turgu (Pertman, 2015). Sinna investeeritakse erinevate börsil kaubeldavate fondide ehk ETF-ide kaudu. See on turvalisem variant, kui võrrelda üksikaktsiatesse investeerimisega, sest riskid on madalamad (Kraun, 2017). Üha populaarsemaks on muutunud indeksitesse investeerimine. 2019. aasta augustis ületas USAs indeksfondide maht esimest korda aktiivselt juhitud fondide mahu, mis on üle 4 triljoni dollari. Indeksfondid on muutunud populaarsemaks, kuna neil on madalamad haldustasud ja ajalooliselt parem tootlus (Kont, 2020).

Investeeringufondide näol on sisuliselt tegemist investorite rahakogumiga, mille võidud ja kaotused olenevad sellest, kui hästi või halvasti suudab fondijuht otsuseid teha. Üha rohkem on populaarsust kogunud indeksfondid, millel polegi fondijuhti. Seal jälgitakse ainult mõne börsiindeksi liikumist (Pankur selgitab: mis on investeeringufondid ja kuidas endale sobiv leida?, 2018). Selleks, et näidata, fondijuhi võimekust indeksist paremat tootlust saavutada, on fondile määratud võrdlusindeks. Fondihalduri töö efektiivsust väljendab ka riski iseloomustavad näitajad, näiteks volatiilsus. Fondi tootlus minevikus ei määra tuleviku tootlust, kuid tasub uurida, kui volatiilne fond on minevikus olnud ja kas see sobib investori riskitaluvusega. (Väärtpaberite teejuht, 2008, lk 78)

Indeksaktsiate puhul on positiivne külg see, et investori tootlus ei jää kindlasti allapoole turukeskmist ning fondi tasud on üpris väiksed. Negatiivne külg on aga, et investor peab leppima ainult turu keskmise tootlusega (Väärtpaberite teejuht, 2008, lk 77). Indeksfondide puhul tehakse palju vigu, kui neid valitakse. Kõige levinum viga on börsil kaubeldavate fondide ehk ETF-de valikud, kui otsustatakse fondi nime järgi ning ei süveneta fondi sisusse (Kont, 2020). Indeksaktsiate eelistamistel on tavaliste aktsiafondide ees ka rida plusse. Indeksaktsia haldustasu on väiksem, keskmine haldustasu on 0,5% juures, samal ajal kui aktsiafondide haldustasu on keskmiselt 1-1,5% kandis. Samuti on 80% aktsiafondidest ajalooliselt võrdlusindeksile alla jäänud, seetõttu on mõistlikum investeerida otse indeksisse. Indeksaktsiad on oluliselt paindlikumad, nendega saab tehinguid teha nagu aktsiatega. (Kuidas osta aktsiaid?, 2013)

Indeksfondide ostmist toetab iga pank, kuid siiski tuleb jälgida tehingu- ja teenustasusid. Läbi pankade saab Eestis väikeste summadega indeksaktsiaid osta. Indeksaktsiaid valides tuleks jälgida ka aktsiafondide korrelatsiooni indeksaktsiatesse, et vältida investeerides halba ajastust. (Pertman, 2015)

1.2.3 Investeerimine krüptorahadesse

Krüptoraha on üks alaliik digitaalrahast, mis on alternatiiv füüsilisele rahale nagu paberraha või mündid (Mis on krüptoraha?, kuupäev puudub). See on virtuaalne valuuta, mille eest saab osta tooteid ja maksta teenuste eest (Krusenvald, Mis on krüptoraha ja kuidas see töötab, kuupäev puudub). Digitaalraha jaguneb omakorda virtuaalrahadeks ja krüptorahadeks. Virtuaalraha on kasutusel erinevates arvutimängudes, kas tokenite või krediidina. Krüptorahaks nimetatakse rahasüsteemi, mida iseloomustab krüptograafilistel ehk matemaatilistel alustel üles ehitatud turvalisus, detsentraliseeritud isereguleeruv maksetesüsteem ning võrgu ja tarkvara läbipaistvus (Mis on krüptoraha?, kuupäev puudub). Detsentraliseeritud krüptoraha tähendab, et valuutal pole keskset kontrollivat võimuorganit, kes omaks raha üle kontrolli. (Krusenvald, kuupäev puudub)

Legendi järgi alustas Satoshi Nakamoto 2007. aastal tööd krüptorahaga. Satoshi Nakamoto isik ei ole vaatamata paljudele selgitamiskatsetele ja spekulatsioonidele teada, arvatakse, et tegemist võib olla kollektiivse nimega. Satoshi Nakamoto kirjeldab oma loodud süsteemi tööpõhimõtteid 31. oktoobril 2008. aastal avaldatud artiklis "*Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System*". Enne seda, 18. augustil 2008 registreeriti Helsingis asuva teenusepakkuja juures artikkel bitcoin.org, mida tuntakse ka kui krüptoraha maailma piiblit. Bitcoin'i koguemissiooni väärtus on 21 miljonit bitcoin'i (BTC), mis realiseeritakse 2140. aastaks. Nakamoto kaevandas 3. jaanuaril 2009 aastal esimesed 50 bitcoin'i, kusjuures 1 bitcoin'i väärtus oli see aeg alla 0,01 euro. Bitcoin'i puhul on teada, et sellel pole kindlat väärtust, vaid see tekib turul klassikaliselt nõudluse ja pakkumise vahekorra kaudu. Esimene väärtus anti bitcoin'ile 5. oktoobril 2009 kaevandamise energiakulu hindamise kaudu. Esimene ülekanne Satoshi Nakamoto ja krüptograafia-entusiasti Hal Finney vahel toimus 12. jaanuaril 2009. aastal. 18. veebruaril 2010 publitseeriti krüptograafiaalane patent, millel bitcoin põhineb ja mida taotlesid juba 15. augustil 2008 Neal Kin, Vladimir Oksman ja Charles Bry. Esimene reaalne tehing tehti 22. mail 2010 Jacksonvilles, kui Florida programmeerija Laszlo Hanyecz ostis 10 000 bitcoin'i eest pitsa, mille hinnaks kujunes umbes 25 dollarit. Ühe bitcoin'i hind oli sel ajal 0,07 dollarit, arvutatuna kaevandamisele kuluva elektri hinna järgi. Tasapisi tekkis kaupmeestel huvi ja usaldus bitcoin'i vastu ning 2010. aasta lõpus hakkas bitcoin'i väärtus järsult kasvama ja 2011. aasta juunikuul lõpus maksis üks bitcoin 29 dollarit. Siis õnn pöördus ja septembrikuul lõpus anti bitcoin'i eest ainult 5 dollarit. Samas oli ringluses juba üle 7 miljoni bitcoin'i ja Nakamoto tulu oli selleks hetkeks 35 miljonit dollarit. Aprillis 2011 saatis Nakamoto viimase sõnumi, et hakkab tegelema uute valdkondadega ning pärast seda temast kuulnud enam ei ole. 27. septembril 2012 registreeriti USAs Bitcoin'i Sihtasutus

(*Bitcoin Foundation*), mille eesmärgiks on üle maailma kasutajate huvides standardiseerida, kaitsta ja arendada krüptoraha. (Krüptoraha tekkelugu, kuupäev puudub)

Detsentraliseeritud raha nagu bitcoin'i võtmepunkt on *Blockchain* ehk plokiahel. See on sisuliselt avalik ülevaade igast tehingust, mis on võrgustikus toimunud. Keegi küll ei näe tehingutehijate nimesid ega muud taolist, vaid see sisaldab üksnes saatja ja saaja avalikku võtit ehk krüptorahakoti aadressi ning müntide hulka. Kogu asja tuum on krüptograafia, mis on põhimõtteliselt üks suur matemaatiline andmestik. Krüptoraha on privaatne, turvaline ja saadaval kõikidele inimestele internetiühenduse kaudu. Igal krüptovaluutal on oma väärtus, mis sõltub võrgustiku kasutajatest ehk mida rohkem teatud krüptoraha kasutatakse, seda kõrgem on selle väärtus. (Krusenvald, Mis on krüptoraha ja kuidas see töötab, kuupäev puudub)

Bitcoin on maailma esimene krüptoraha, mis töötab plokiahela tehnoloogial. Lisaks Bitcoin'ile on teisigi populaarseid krüptovaluutasid:

- Ethereum- programmeeritav valuuta ETH, mis võimaldab ehitada enda võrgustiku peale erinevaid rakendusi (*Smart Contracts*) (What is Ethereum?, kuupäev puudub);
- Chainlink ehk LINK- Ethereumi põhine krüptovaluuta, mille eesmärk on tuua andmeid internetist plokiahelasse (*Oracle*) ja võimaldada usaldusväärseid reaalses maailmas plokiahelate peal töötavaid nutikaid lepinguid (What is Chainlink?, kuupäev puudub);
- Polkadot ehk DOT- tarkvara, mille eesmärk on motiveerida ülemaailmset arvutivõrku käitama plokiahelat, mille peal saavad kasutajad oma plokiahelaid käivitada ja hallata (Polkadot, 2020);
- Cardano ehk ADA- krüptoraha haldav tehnoloogiaplatvorm. Eesmärk on lepingute, detsentraliseeritud rakenduste, külghelate, mitme osapoole arvutuste ja metaandmete käitamine (What is Cardano?, kuupäev puudub)

Krüptovaluutade kõrval on arenenud välja krüptovaluutade klass *Stablecoin*'id, mis püüavad pakkuda hinnastabiilsust ja mida toetab reservvara. *Stablecoin*'id on saanud ihaldatuks, kuna pakutakse parimat mõlemast maailmast- maksete kohest töötlemist ja turvalisust ning krüptovaluutade maksete anonüümsust ja stabiilseid hindu (Hayes, 2020). Kõikide *stablecoin*'ide eesmärk on hoida üks ühele väärtust krüptovaluutas, mis tähendab, et krüptovaluutat saab osta ja müüa enam-vähem sama hinnaga, ehk ligi 1 US dollari juures (Hertig, 2020). Peamine bitcoin'i või muudesse krüptovaluutadesse investeerimise argumente on suurim võimalik tootlikkus võrreldes teiste investeerimisinstrumentidega. Sõltumata sellest, kas kavatakse osta, müüa, kaubelda või olla maksete tegemisel anonüümne, on võimalik bitcoin'i ja muid erinevaid krüptovaluutasid soetada

erinevate vahetusplatvormide kaudu. Tuntuimad vahetusplatvormid on Kraken, Bitpanda, Cash App, Coinbase ja Binance, kus kasutaja tegemiseks on nõutav ka isikutuvastus. (Conway, 2021)

1.3 Investeermise võimalikud ohud ja riskid

Edukas investeerimine nõuab head analüüsivõimet, kannatlikkust ja stardikapitali. Kõiki neid oskusi saab ka jooksvalt treenida, kuid algajad kipuvad tegema mitmeid olulisi vigu (Seitse viga, mida algajad peaksid aktsiatesse investeerimisel vältima, 2019). Investeeringud, mille kasumlikkust või kahjumlikkust ei osata mõõta, on äärmiselt riskantsed. Neisse investeeritakse pidevalt edasi, teadmata, et teenivad selle otsusega hoopis kahjumit. (Pertman, 2012)

Investeermisel on väga palju riske, mis kaasnevad selle teenusega. Nendeks on nii poliitilised riskid, turu- ja likviidsusriskid, hinna- ja valuutariskid kui ka finantsvõimenduse- ja krediidiriskid (Investeermisega seotud üldised riskid, kuupäev puudub). Õiguslik-poliitiline risk seondub investeerimisega poliitiliselt ebastabiilsetesse piirkondadesse (Krusenvald, Financer, 2020). Poliitiliste riskidega tuleb arvestada kohaliku riigi sündmustega, kus väärtpaberid on registreeritud, mis võivad mõjutavad riigi poliitilist ja majanduslikku stabiilsust ning edasist arengut. Selle tulemusena võib tekkida oht, et investor kaotab oma raha või saab olulist kahju (Investeermisega seotud üldised riskid, kuupäev puudub). Tururiski puhul on hinnaliikumine turul negatiivne. Ebastabiilne majanduskeskkond ja kehvad majandusnäitajad soodustavad negatiivseid hinnaliikumisi ja krediidiriski. (Investeermisega seotud üldised riskid, kuupäev puudub). Turusektori ebastabiilsus võib tähendada investeeringu tootlikkuse vähenemist (Krusenvald, Financer, 2020). Likviidsusrisk on tihedalt seotud tururiskiga ning seisneb selles, et investor kannab kahju likviidsuse puudumisel, kuna väärtpaberite müügi puhul ei leidu ostjaid (Investeermisega seotud üldised riskid, kuupäev puudub). Sellisel juhul on väiksemate firmade väärtpaberite ostmise ja müümine tunduvalt riskantsem kui suuremate ja tuntumate ettevõtete väärtpaberite puhul (Krusenvald, 2020). Hinnariski puhul kannatab investor, kes on investeerinud raha turul ebasoodsa hinnataseme juures (Investeermisega seotud üldised riskid, kuupäev puudub).

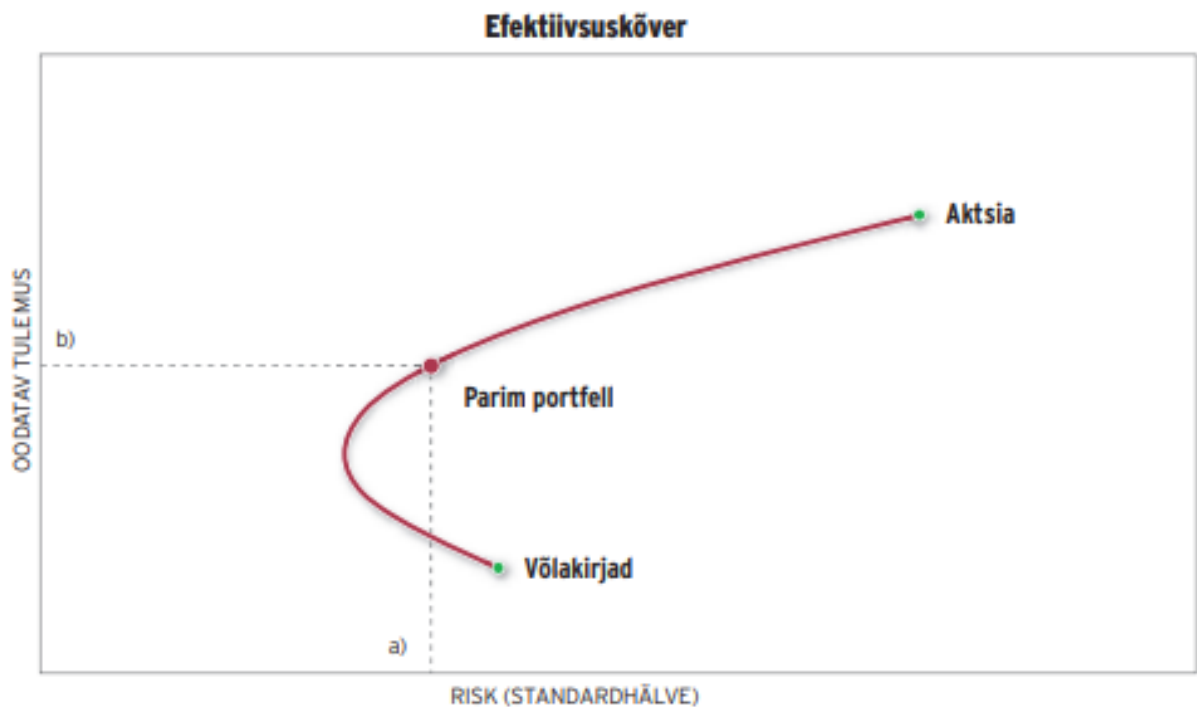
Algaja investor väheste teadmistega ja väheste sooviga end arendada ei tee arukaid otsuseid ja on iseendale suureks riskiks. (Pertman, 2020). Arvestades, et investeerimisturul on püsimatud, tuleb arvesse võtta kapitali olemasolu ja selle väärtuse muutust ning vältima lühiajalisi investeeringuid (Seitse viga, mida algajad peaksid aktsiatesse investeerimisel vältima, 2019). Üks olulisemaid aspekte investeerimise juures on aeg. Mida pikem on ajahorisont, seda rohkem riski võiks võtta. Kui aega investeeringu hoidmisel on vähe, siis tuleks olla konservatiivsem ning mõelda täpselt läbi, milliseid riske võetakse. (Voomets, 2018). Investeermisel tuleb langetada ratsionaalseid otsuseid ja mitte lasta

emotsioonidel hinna kõikudes mõjutada. Selle vältimiseks tuleb enne investeerimisega alustamist endale kindel plaan üles kirjutada, et seda siis vajadusel uuesti lugeda ja meelde tuletada. Laenatud rahaga investeerida tasub ainult kui investeringu risk on madal ja selle oodatud tasuvus kõrge määraga. Lihtsalt teiste investorite valikute jälgendamine ei ole õige tegutsemisviis ja ei aita edukaid investeerimisotsuseid langetada. Maailmakuulus investor Warren Buffett on öelnud: „Ole kartlik, kui teised on ahned, ja ole ahne, kui teised on kartlikud!“. (Seitse viga, mida algajad peaksid aktsiatesse investeerimisel vältima, 2019). Investeerimise juures on oluline sobiv riskiaste. Investor määrab oma riskitaseme ja investeringute vahelise hajutuse. Selleks leitakse sobiv riskimäär, mille vahemikus ollakse nõus kaotama, kuid seejures vältida kahjumit ning kindlustada jätkusuutlikkust. Edukad investorid võtavad ainult väikseid riske. Professionaalsed investorid ei riski kunagi üle 2% kogu oma varast. Kasumit tuleb võtta aeglaselt ning kahjumeid kiirelt. Turult tuleb lahkuda viivitamatult, enne kui kahju kasvab liiga suureks. (Saario, 2007, lk 46-50)

Investorid ei võta täiendavat riski, kui ei ole võimalust seda kompenseerida täiendava tuluga. Investorid on riskikartlikud, sest riski suurenedes soovitakse saada investeringutelt suuremat tulu. Ratsionaalselt mõtlevad investorid kasutavad võimalust kompenseerida riski täiendava tuluga ja kasutavad Markowitzi portfelliteooriat (MPT) (Portfelliteooria, 2020). Portfelli koostamine on eri investeringute tootluse, riski ja omavaheliste seoste prognoosimine ning nende kõige sobivamate kokku segamine. (Väärtpaberite teejuht, 2008, lk 173). Markowitz töötas välja meetodi, mille abil saab matemaatiliselt sobitada investori riskitaluvuse ja täita ootusi, et luua ideaalne portfelli, mis keskenduks varaklasside ja väärtpaberite mitmekesistamisele (Beattie, 2020). Arvutuslikult on tootluse leidmine lihtne, väärtuse muutus perioodi jooksul tuleb viia ühtsele baasile. Portfelliteooria baseerub investeringute oodatavatel tootlustel, riskil ning omavahelisel korrelatsioonil. Korrelatsioon on statistiline näitaja, mis iseloomustab kahte juhuslikku suurust, mis liiguvad sama- või vastassuunaliselt. Alati samas suunas ja samas ulatuses liikuvate investeringute korrelatsioon võrdub 1-ga, alati vastassuunas liikuvatel võrdub see -1ga ning seose puudumisel on korrelatsioon võrdne nulliga. Teadlik investor valib ideaalis võimalikult palju omavahel vähekorreleeruvaid investeringuid. Teoreetiliselt on kõige parem portfelli, kus on negatiivse -1 korrelatsiooniga väärtpaberid. (Väärtpaberite teejuht, 2008, lk 181)

Kombineerides erinevaid investeringuid erinevate osakaaludega ning arvestades nende kõigi oodatavaid tootlusi, riske ning korrelatsiooni, annab portfelliteooria vastuse küsimusele, milline kombinatsioon annab parima tootluse ja on madalaima riskiga. Sellist investeringute kombinatsiooni väljendatakse efektiivsuskõveral Joonisel 3. Efektiivsuskõveral tuuakse välja aktsiate ja võlakirjade

portfell, kus on suuremjaolt investeeritud aktsiatesse ning vähem võlakirjadesse. Selline lahendus annab parima tulususe märgitud punktis a ja b ristumiskohal.

Joonis 3. Efektiivsuskõver. (Väärtpaberite teejuht, 2008, lk 190)

Portfelliteooria oodatava tulumäära saamiseks leitakse portfelli kuuluvate aktsiate tulumäärade kaalutud keskmise. Selleks kasutatakse all olevat valemit (Portfelliteooria, 2019):

$$E(R_p) = \sum_{i=1}^m w_i E(R_i), \quad (2)$$

$E(R) = \sum_{i=1}^n p_i R_i$, kus $E(R)$ – aktiva oodatav tulumäär (%)

p_i – situatsiooni i tõenäosus

R_i – i -nda aktiva oodatav tulumäär (%) (Francis & Kim, 2013).

Portfelli riski ei ole võimalik sarnaselt portfelli tulule leida üksikute investeeringute riskide summeerimisel või nende keskmise leidmisel. (Portfelliteooria, 2020). Portfelli tuleb väga tihti ümber arvutada ning samuti lühiajaliste tehingute keelu olemasolul tähendab, et langevatel turgudel on konkreetsed hindamiskohad. (Portfolio teooria Markowitz. Investeeringusportfelli moodustamise meetod, kuupäev puudub)

2. EMPIIRILISE UURINGU METOODIKA

Raha säästmine ja investeerimine on tänapäeval üha enam levinumas trendis mõtteviis, sest üha rohkem on noori ja täiskasvanuid, kes soovivad olla majanduslikult kindlustatud. Investeerimisega alustades viiakse end kurssi investeerimise põhitõdedega, et ei tehtaks algajale omaseid vigu ning teatakse täpselt, millistest investeerimisvalikutest on võimalik saada omale parimat võimalikku tulu. See on aga kõige suurepärasem võimalus tagada omale majanduslikult turvaline tulevik ja pensionipõlv.

Paljud tänapäeva inimesed ei ole alustanud investeerimisega, kuigi võimalused on selleks olemas. Üldiselt on selle põhjuselt olnud puuduvad teadmised või huvi puudumine investeerimise kohta. Inimesed ei teadvusta endale, et miks on vaja investeerida. Uuringud näitavad, et eestlased ei teadvusta endale, et kui investeerimisega ei alustata, siis ei suudeta anda omale suuremat lisakindlust pensionipõlveks, koguda ressursi suuremateks väljaostudeks või omada kogu aeg stabiilset rahalist kindlustunnet. Empiiriline uuring viiakse läbi, et teadvustada inimestele, kes ei ole alustanud investeerimisega selle tagajärgedest, anda informatsiooni investeerimise ohtudest ja riskidest. Empiiriline uuring täidab seda eesmärki ja aitab probleeme lahendada.

Empiirilise uurimuse eesmärk on välja selgitada Tallinna Tehnikakõrgkooli üliõpilaste teadlikkus investeerimisest ja harjumused investeerimisest ning vajadusel leida võimalusi õppekavade arendamiseks investeerimisalaste pädevuste omandamiseks.

Empiirilise uurimuse ülesanded on järgmised:

- esitada lõputöö metoodika, mis on aluseks empiirilise uuringu läbiviimiseks;
- analüüsida Tallinna Tehnikakõrgkooli üliõpilaste teadlikkust ja harjumusi investeerimisest;
- analüüsida Tallinna Tehnikakõrgkooli õppekavade sisu, et hinnata kõrgkoolis õpetatavaid investeerimisoskusi;
- teha järeldused üliõpilaste investeerimisteadlikkusest ja esitada ettepanekud üliõpilaste investeerimisaktiivsuse suurendamiseks.

Lähtudes empiirilise uuringu ülesannetest ja eesmärkidest, valiti uurimuse valimiks mittetõenäosuslike valimite moodustamise meetod ehk mugavusvalim. Sellel valimil põhinetakse peamiselt lihtsal kättesaadavusel. (Rämmer, 2014)

Lõputöö empiirilises uuringus kasutatakse kvantitatiivset survey uuringut. Lõputöös kasutatakse deduktiivset meetodit, kus esitatakse teooria, koostatakse küsitlus, saadakse küsitluse vastused ning selle üldistused. Deduktiivne meetod tähendab formaliseerimist ehk selle liikumine toimub üldiselt üksikule. Selles protsessis liigutakse üldisemalt spetsiifilisemale ning see teooria üritab testida teooriat. (Tallinna Ülikool, 2010)

Andmete kogumismeetodiks valitakse üks levinuim meetod ehk küsitlus, mille raames küsitletakse Tallinna Tehnikakõrgkooli üliõpilasi. See viis annab võimaluse statistiliseks tötluseks ning koostada põhjalik analüüs tulemuste kohta. Selleks kasutatakse küsimustikku, mis annab küsimustiku koostajale kvantitatiivset informatsiooni, mida on hea analüüsida ning tuua välja erinevateks võrdlusteks joonistel ja tabelites. Küsimustikus kasutatakse uuritavaid küsimusi koos avatud vastustega ning etteantud valikvastustega. Küsimustikus on toodud välja kokkuvõttev sissejuhatus, juhised küsimustiku täitmiseks ja küsimused. Küsimustik saadetakse kõikidele üliõpilastele, kes õpivad Tallinna Tehnikakõrgkooli kõikides instituutides ja kõikidel erialadel ning 150 vastanuga loetakse valim representatiivseks.

Teiseks andmete kogumismeetodiks on dokumendivaatlust, kus analüüsitakse Tallinna Tehnikakõrgkooli Arhitektuuriinstituudi, Ehitusinstituudi, Logistikainstituudi, Tehnoloogia ja ringmajanduse instituudi, Teknikainstituudi ja Teenusmajanduse instituudi õppekavu ning selles sisalduvaid õppeained, kus tutvustatakse investeerimist.

Kvantitatiivse andmeanalüüsiga selgitatakse välja tunnuste väärtuste varieeruvuse ulatus ning seaduspärasus. Andmeid analüüsitakse statistiliselt ehk kirjeldatakse uuritavat nähtust ja tehakse selle kohta järeldusi. Kasutatakse mõlemat statistilist analüüsi, nii kirjeldavat statistikat kui ka järeldavat statistikat. Kirjeldavas statistikas organiseeritakse andmed ja antakse selles sisalduva informatsiooni kohta kompaktne ja ülevaatlik kokkuvõte. Järeldavas statistikas antakse kogutud andmestikule hinnang ning tehakse järeldusi selle põhjal (Õunapuu, 2014, lk 184). Kvantitatiivse andmestiku puhul esitatakse küsitluse tulemused põhitunnuste lõikes tabelite või joonistena. Olulised tulemused on lahti kirjutatud ka tekstis.

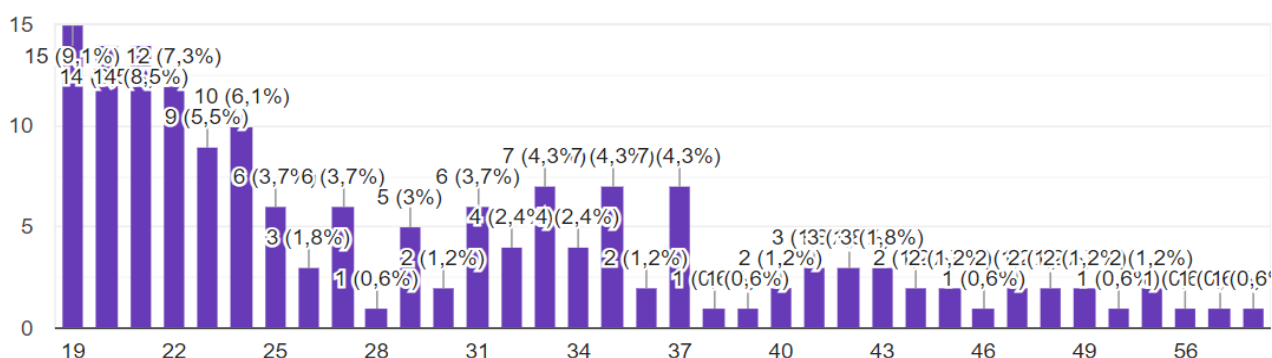
3. TTK TUDENGITE INVESTEERIMISTEADLIKKUS- JA HARJUMUSED

Üldine arusaam investeerimisest seostub riskantsusega ja ohuga oma rahast ilma jääda. Seatakse endale lühiajalisi eesmärged ja loodetakse saada kasumit kohe praegu. Investeerimisteadlikkus on väga oluline aspekt, mis aitab finantsilist stabiilsust rajada tulevikuks. Investeerimisteadlikkuse- ja harjumuste uuring viidi läbi selleks, et välja selgitada Tallinna Tehnikakõrgkooli üliõpilaste investeerimisteadlikkus- ja harjumused ning leida võimalusi õppekavade arendamiseks investeerimisalaste pädevuste omandamiseks.

Andmete kogumisel viidi läbi elektrooniline küsitlus, mille kohta on esitatud empiirilise uuringu tulemused. Esmalt kirjeldatakse vastajate üldandmeid nagu sugu, jaotumine erialati ja sissetulekute põhjal ning hiljem tuuakse välja üliõpilaste hinnang oma investeerimisteadlikkusele- ja harjumustele.

3.1 Üldandmed küsitlusele vastajate kohta

Tallinna Tehnikakõrgkooli tegevuskavast saab näha, et kõikide instituutide, sh arhitektuuriinstituudi, ehitus-, logistika-, ringmajanduse ja tehnoloogia, tehnika- ning teenusmajanduse instituudis õpib 10.11.2020 seisuga kokku 2932 üliõpilast. Uuringus osales 164 Tallinna Tehnikakõrgkooli tudengit perioodil 20.12.2020 kuni 24.01.2021. Küsitlusele vastas 98 naist ning 66 meest ehk 59,8% ja 40,2% osakaalust. Uuringule vastas umbes 20% rohkem naisi, mille tõttu võib järeldada, et mehed ei ole nii aktiivsed küsitlustele vastajad. TTK-s õpib erinevates vanuseklassides inimesi ning antud uuringus oli noorim vastaja 19 aastane ja vanim vastaja 58 aastane. Keskmine vastaja vanus oli 29 aastat, mis leiti võttes arvesse Joonis 4 vastanute vanuste kogusumma jagatuna küsitlusele vastanute arvuga.

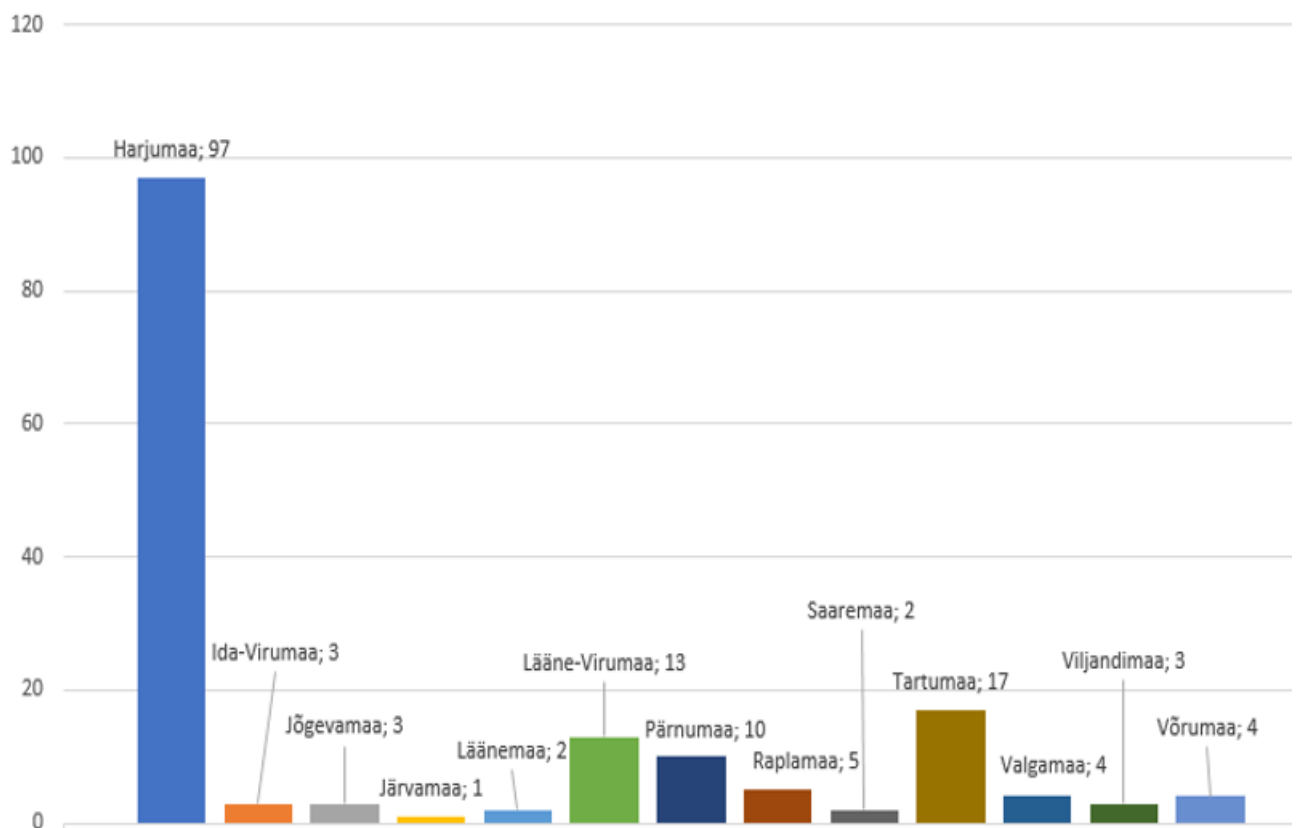

Joonis 4. Uuringule vastanute vanus

Kõige rohkem vastas esimese kursuse tudengeid vanuses 19 eluaastat, keda oli 15 vastanut ning moodustades 9,1% kogu vastanutest. Sellele järgnevad 20- kuni 21-aastased vastajad, kes jaotusid

mõlemad võrdselt 14 vastanut. Kahekümnekolme aastaseid vastanuid oli 9 ning 10 vastanut olid 24aastased. Kolmekümnendates eluaastates vastanuid oli kokku 38, kellest moodustasid kaks 30aastast, kuus 31aastast, neli 32aastast, seitse 33aastast, neli 34aastast, seitse 35aastast, seitse 37aastast ning üks 38aastane ja 39aastane. Vastanuid vanusevahemikus 40-50 aastat oli 23 ning ülejäänud vastajad (6) olid vanuses 51-58 aastat.

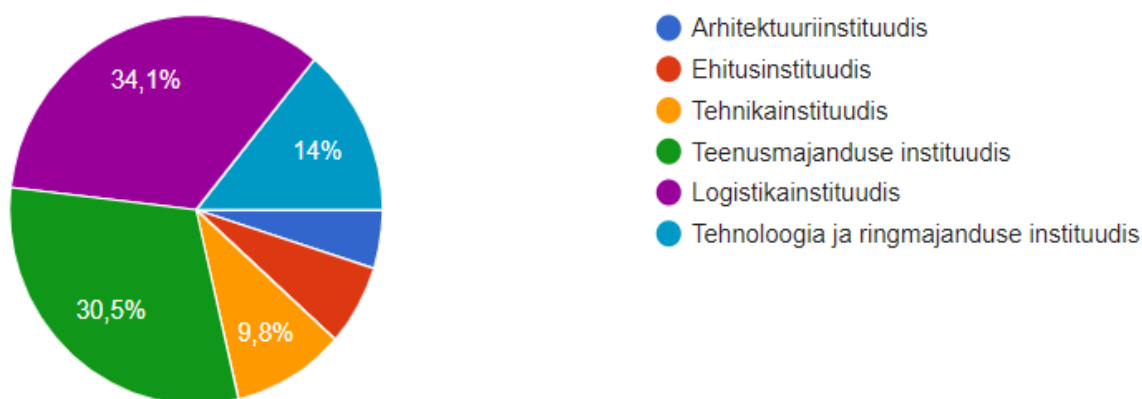
Jooniselt 5 on näha, et küsitlusele vastas 97 Harjumaal elavat üliõpilast. Harjumaalaste ülekaal oli oodatav tulemus, sest Tallinna Tehnikakõrgkooli instituudid asuvad peamiselt Tallinnas, väljaarvatud teenusmajanduse instituut. Ülejäänud vastanutest 17 elab Tartumaal, 13 Lääne-Virumaal, 10 Pärnumaal, 5 Raplumaal, 4 Valgamaal, 3 Ida-Virumaal ja Viljandimaal, 2 Läänemaal ja Saaremaal ning Järvamaal elab 1 vastanu.

Joonis 5. Vastajate elukoht

Joonisel 6 moodustus logistikainstituudi vastanute hulk 34,1% valimist ehk 56 vastanut. Teisel kohal oli teenusmajanduse instituut 30,5 protsendiga, kus küsitlusele vastas 50 tudengit. Vastuseid oodati sellest instituudist rohkem, sest antud uuring koostati teenusmajanduse instituudi tudengi poolt. Ülejäänud instituutide üliõpilased vastasid vastavalt 14% ehk 23 vastajat tehnoloogia ja

ringmajanduse instituudist, 9,8% ehk 16 tudengit tehnikainstituudist, 6,7% ehk 11 vastanut ehitusinstituudist, ning 4,9% ehk 8 vastanut arhitektuuriinstituudist.

Joonis 6. Vastanute jaotus instituutide lõikes

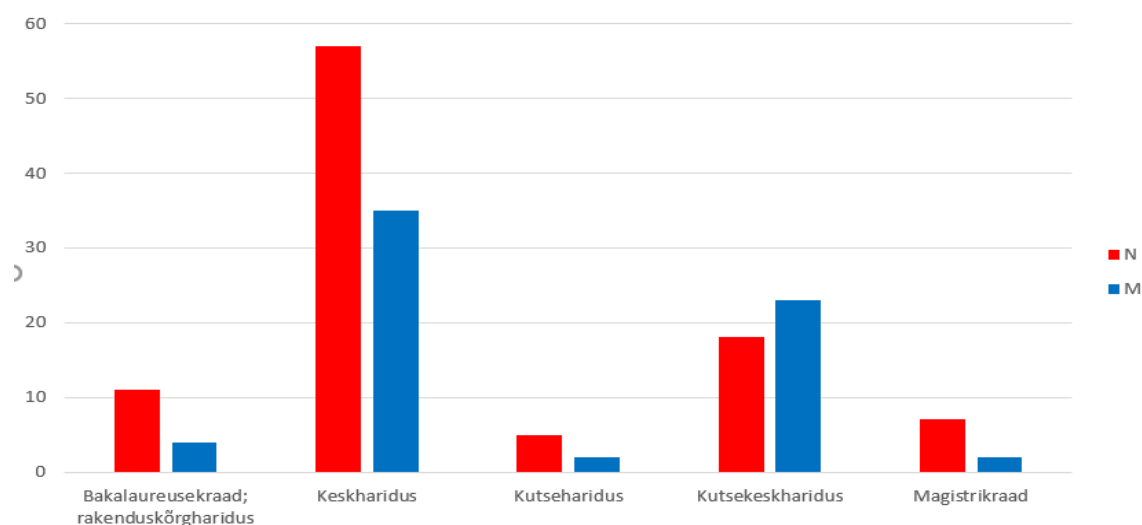
Tabelist 1 on näha soo ja kursuse alusel küsitlusele vastajad. Selgelt eristub, et esimesel kursusel olevad naistudengid on rohkem motiveeritud küsitlustele vastama kui samal kursusel olevad meestudengid. Peaaegu sama palju vastanuid oli ka kolmandalt kursuselt, keda oli kokku 36 vastanut. Selline motivatsioon kolmandal kursusel võib tulla kogemusest enda lõputöö koostamise puhul, kus on samuti tarvis lõputööde küsitlusele vastajaid. Kõige vähem vastas nais- ja meestudengeid neljandalt kursuselt, keda oli vastavalt 8 ja 11 vastanut. Kõige rohkem vastas meestudengeid esimeselt kursuselt, keda oli 25 vastanut. Vähem oli meestudengitest vastanuid kolmandalt ja teiselt kursuselt, vastavalt 17 ja 13 vastanut.

Tabel 1. Vastajad soo ja kursuse alusel

Sugu/kursus	I kursus	II kursus	III kursus	IV kursus	Kokku
Naine	40	14	36	8	98
Mees	25	13	17	11	66

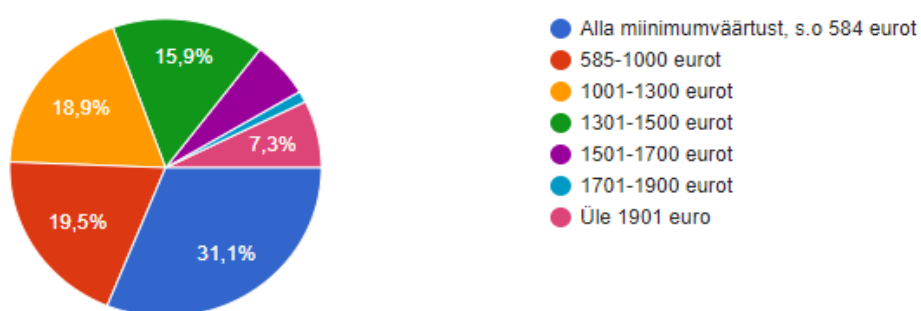
Jooniselt 7 on näha, et küsitlusele vastanute seas enamik tudengeid omab keskharidust kõrgeima haridustasemena enne Tallinna Tehnikakõrgkooli õppima asumist. Seda illustreerib ka Tabel 1, millelt on näha, et enamik vastanutest õppisid esimesel kursusel vanusevahemikus 19-21 eluaastat. Nimelt, 92 vastanut 164st vastanust olid keskharidusega, kellest 57 olid naised ning 35 mehed. Sellele järgneb kutsekeskharidus ja kutseharidus, kus oli vastanuid vastavalt 41 ja 7 tudengit erinevatelt TTK

erialadelt. Bakalaureusekraad või rakenduslik kõrgharidus oli omandatud 15 vastanul ehk 9,1% kogutervikust. Magistrikraadiga vastanuid oli 7 naist ning 2 meest.

Joonis 7. Haridustase enne Tallinna Tehnikakõrgkooli õppima asumist

Tallinna Tehnikakõrgkooli tudengitelt uuriti nende netosissetulekute kohta. Sissetulekud jaotati miinimumväärtusest, mis on 584 eurot 2021. aastal, kuni sissetulekuga üle 1901 euro. Joonisel 8 näeb, et 51 ehk 31,1% vastanutest teenib alla 584 euro, kui sealjuures üle 1901 euro teenivaid tudengeid on 7% ehk 12 tudengit. Vastanud, kes teenivad alla 584 euro on 19-22 aastased, elavad vanematega ning puudub püsiv töökoht. Üle miinimumväärtuse ehk 585-1000 eurot teenivad 19,5% vastanutest, sellele järgnevad 18,9% tudengit 1001-1300 eurose netosissetulekuga ning 15,9% tudengit 1301-1500 eurose sissetulekuga.

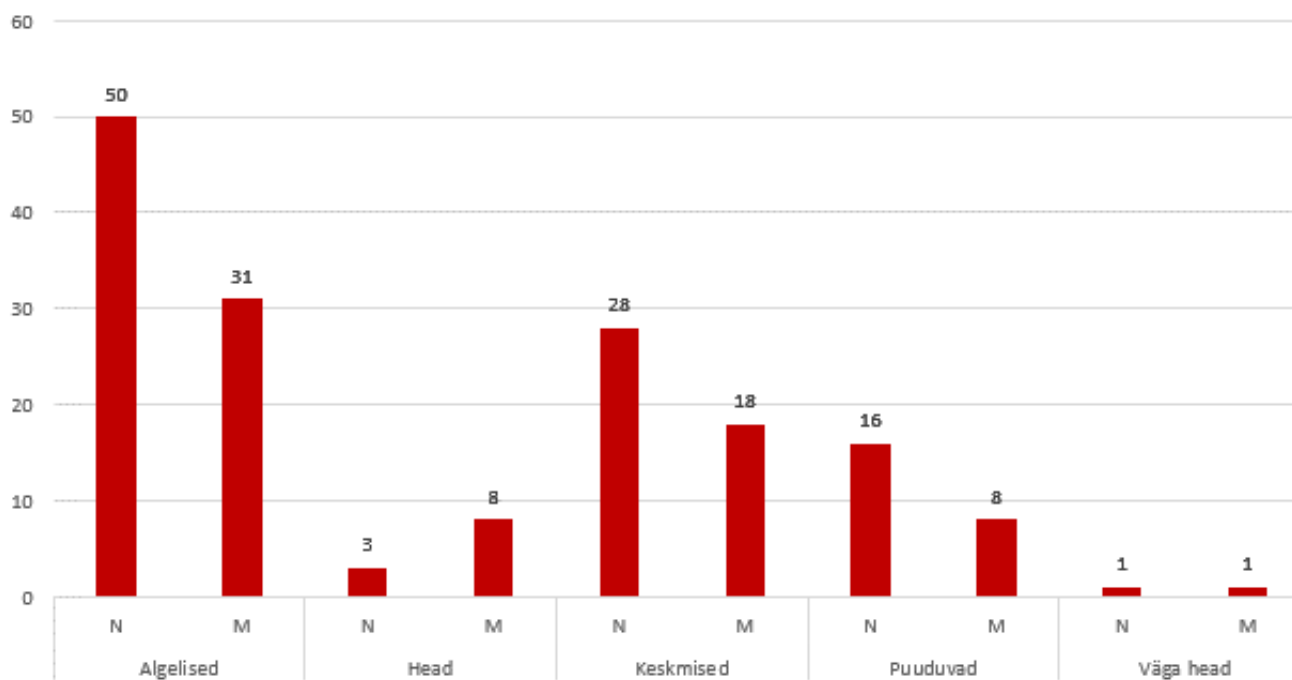
Joonis 8. TTK tudengite netosissetulekud

Joonisel 7 toodi välja, et keskharidusega vastanuid oli 92, seda kinnitab ka Joonisel 8 saadud tulemus. Üliõpilased, kellel on kõrgeim haridustase keskharidus, ei ole jõudnud alustada karjääriga ning suurendada oma igakuist sissetulekut, mistõttu on just alla miinimumtasu teenimine kõige suurema tulemusega.

3.2 TTK üliõpilaste investeerimisteadlikkus

Investeerides on oluline, et investeerimisega alustamisel ja ostu-müügi otsuseid tehes oleksid investoril piisavad teadmised kasumlike otsuste langetamiseks. Eesti panga finantskäitumise uuringust selgub, et eestlased on väga väheste investeerimiskogemustega, kuid hea finantskirjaoskusega (Rahandusministeerium, 2019). Seda arvestades võib eeldada, et TTK tudengid omavad häid teadmisi investeerimisest, kuid nende rahaline käitumine ei ole samal tasemel.

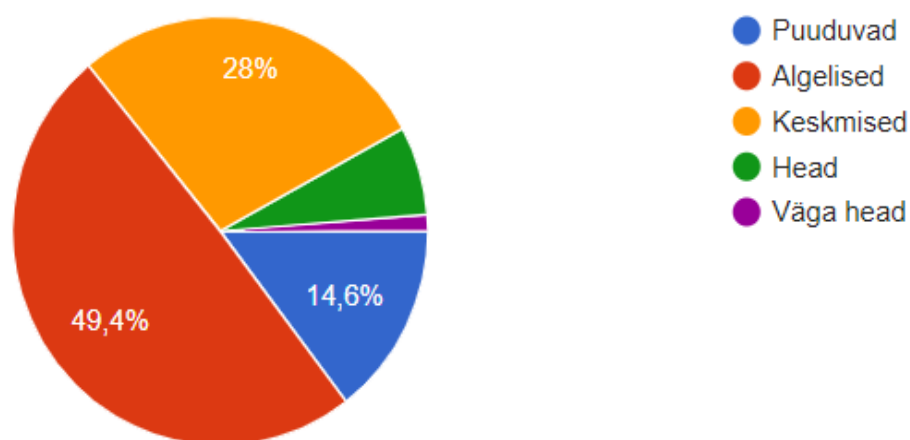
Tallinna Tehnikakõrgkooli tudengitelt uuriti, kuidas nad hindavad oma teadmisi investeerimisel. Jooniselt 9 eristuvad algeliste ja väga heade investeerimisalaste teadmistega tudengid. Tulemuste analüüsist selgus, et heade või väga heade investeerimisteadmistega tudengid elavad Harjumaal, kellest 11 tudengit hindas oma investeerimisalaseid teadmisi heaks ja 2 väga heaks. Kõrgkooli 105 tudengit vastas, et nende teadmised investeerimisest on kas algelised või üldse puuduvad. Algeliste investeerimisalaste teadmistega tudengeid oli kokku 81 ning puuduvate investeerimisalaste teadmistega 24 tudengit. Tulemust saaks parandada, kui teadvustada investeerimise vajalikkust ning tekitada huvi investeerimise vastu, et kindlustada tulevikus finantsiline stabiilsus.

Joonis 9. TTK üliõpilaste investeerimisalased teadmised

Jooniselt 10 näeb, et umbes pooled ehk 49,4% vastanutest hindavad oma investeerimisalaseid teadmisi algelisteks. 2019. a Turu-uuringute AS-i poolt koostatud Eesti elanike finantskirjaoskuse ehk rahatarkuse uuringu kohaselt hindas teadmisi madalaks ainult 20% vastanutest. Need vastanud olid vanemas eas inimesed, madalama haridustasemega, väiksema sissetulekuga, pensionärid ja maal

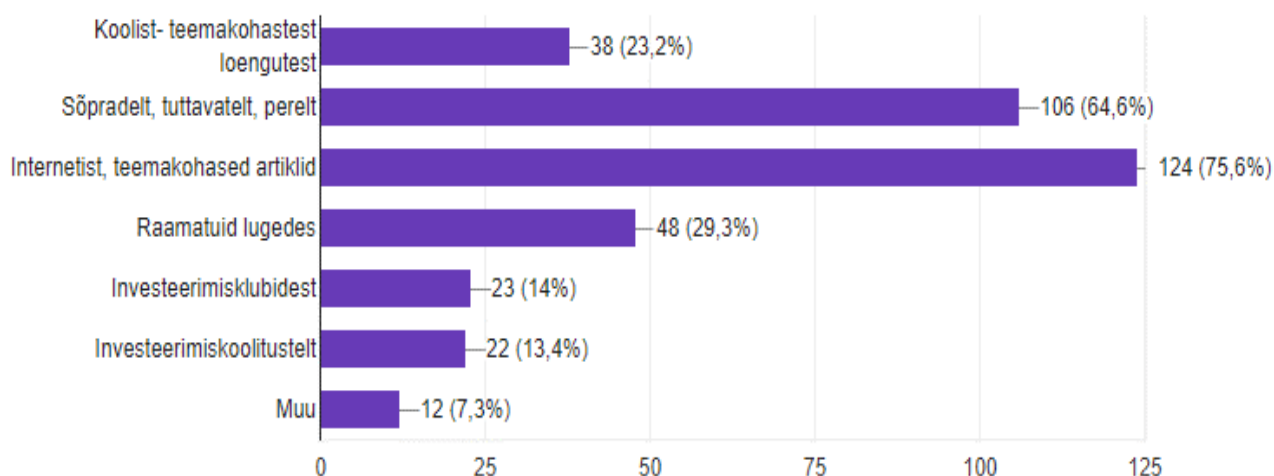
elavad inimesed. Eesti Panga poolt läbiviidud uuringus hindas 60% vastanutest oma investeerimisteadmisi keskmiseks. Antud uuringus hindasid umbes pooled vastanutest oma teadmisi aga algeliseks. Keskmiseks hindasid enda investeerimisalaseid teadmisi 28% vastanutest. Joonisel 9 on näha, et nende hulka kuulub 24 nais- ning 18 meestudengit. Puuduvate investeerimisteadmistega oli 14,6% tudengitest, mis on võrdlemisi kõrge tulemus arvestades head infoliikuvust tänapäeva ühiskonnas. Ülejäänud 11 vastanut ehk 8% hindas oma teadmisi heaks ning kaks vastanut väga heaks. Finantskäitumise uuringus toodi välja, et oma teadmisi hindavad kõrgeks 17% ning väga kõrgeks 2% inimesi. Antud tulemust analüüsid tuleb välja, et paljud inimesed siiski ei oma palju teadmisi investeerimisest üldiselt. Sama tulemust kinnitavad ka Joonisel 10 kujutatud tulemused. Analüüsid tudengeid, kes märkisid oma teadmisi heaks ja väga heaks, tuleb välja, et ei eristu üht haridustaset, mis võiks mõjutada investeerimisteadlikkust. Selle põhjal võib järeldada, et investeerimisteadlikkus tuleb inimesest enesest ning haridustase ei pruugi seda oluliselt mõjutada. Samuti ei tule analüüsi käigus välja, mis vanusevahemikus tudengid on kõige paremate investeerimisteadmistega. Erinevate instituutide võrdluses selgus, et Logistikainstituudi üliõpilased on võrreldes teiste instituutidega parema investeerimisteadlikkusega.

Joonis 10. TTK tudengite investeerimisalased teadmised

Investeerimisalaste teadmiste päritolu kohta vastas 124 üliõpilast, et teadmised saadi Internetist teemakohastest artiklitest. Mida aeg edasi, seda rohkem võib uskuda, et inimesed uurivad investeerimise kohta ise. Sama järelduse on teinud ka Jaak Roosaar, kes ütles, et tänapäeva noored teavad investeerimisest juba rohkem kui nende vanemad (Rahageenius, 2019). 106 tudengit vastas, et investeerimisest kuuldakse sõpradelt, tuttavatelt ja perelt. 48 vastanut ütles, et sai teadmised raamatuid lugedes. See näitab, et veerandik küsitlusele vastanutest loeb investeerimisalaseid

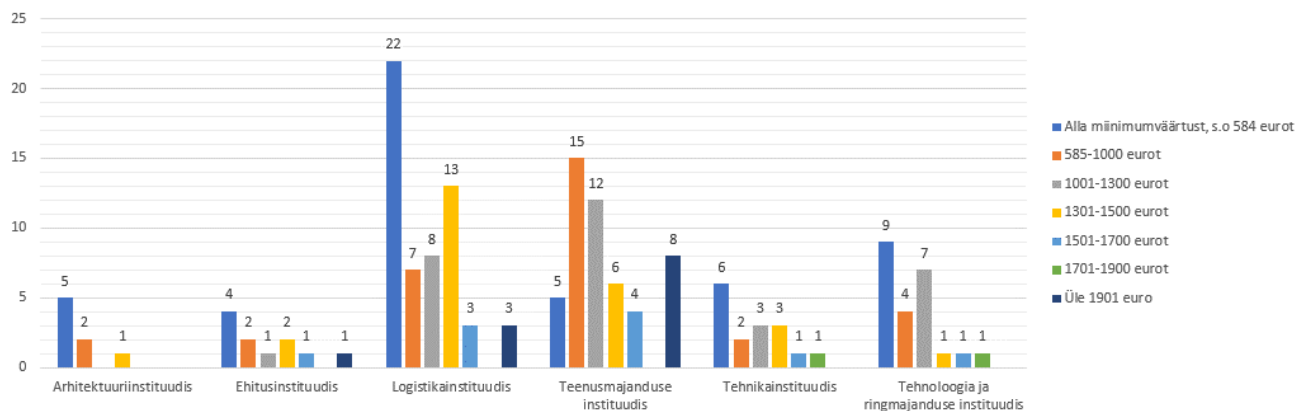
raamatuid ning ammutavad oma teadmisi sealt. Vastavalt tulemustele on Joonisel 11 näha, et 38 üliõpilast saavad investeerimise kohta infot ja uusi teadmisi ülikoolist. Väiksema tulemusega on investeerimisklubid 23 vastanuga ning investeerimiskoolitused 22 vastanuga. Muud valikuid, kuidas saadakse informatsiooni investeerimise kohta, valis 12 inimest. Samade informatsiooni allikate valikutega toob ka LHV blogi välja, kus on samuti valikuks raamatute lugemine. Kui eraisikutel on soovi saada teada rohkem investeerimisest, soovitab LHV Jaak Roosaare raamatut „Aktsiatega rikkaks saamise õpik“ (Kust algaja investorina õppida ja informatsiooni leida?, 2020). Sellest raamatust saab teada, mis on aktsiad ning kuidas luua omale passiivset tulu. Teine populaarne valik LHV blogis oli uurida Interneti erinevaid teemakohaseid artikleid. Sellised portaalid nagu Finantsportaal pakuvad inimestele lugemiseks investeerimist puudutavaid materjale. Kolmandaks valikuks pakuti raadio kuulamist, mis antud küsitluses valikuvariantide seas ei olnud, kuid arvestatav valikuvariant. Kõik investeerimisest huvitujad võiksid kuulata Investeerimisraadiot, kust saab palju olulist informatsiooni just investeerimise kohta.

Joonis 11. TTK üliõpilaste informatsiooni allikad

Joonisel 12 tuuakse välja instituutide kaupa tudengite netosissetulekud. Logistikainstituudi 22 tudengit teenivad alla miinimumväärtuse ehk 584 eurot. Selline tulemus tuli põhjusel, et selles instituudis oli kõige enam vastanuid just kahekümnendate eluaastate alguses, kes pole veel tõenäoliselt jõudnud karjääriga algust teha ning võivad elada vanematekodus. Samas instituudis teenib 13 inimest vahemikus 1301-1500 eurot. Ainult üksikud tudengid märkisid teistest instituutidest, et teenivad samas vahemikus. Sellist informatsiooni andsid Tehnoloogia ja Ringmajanduse instituudi üliõpilased, kus kolm tudengit teenivad erinevat netosissetulekut vastavalt

1301-1500 eurot, 1501-1700 eurot ning 1701-1900 eurot. Teenusmajanduse tudengite seas teenib 15 üliõpilast vahemikus 585-1000 eurot ning 12 inimese sissetulek jääb 1001-1300 euro juurde.

Joonis 12. Sissetulekud instituutide kaupa

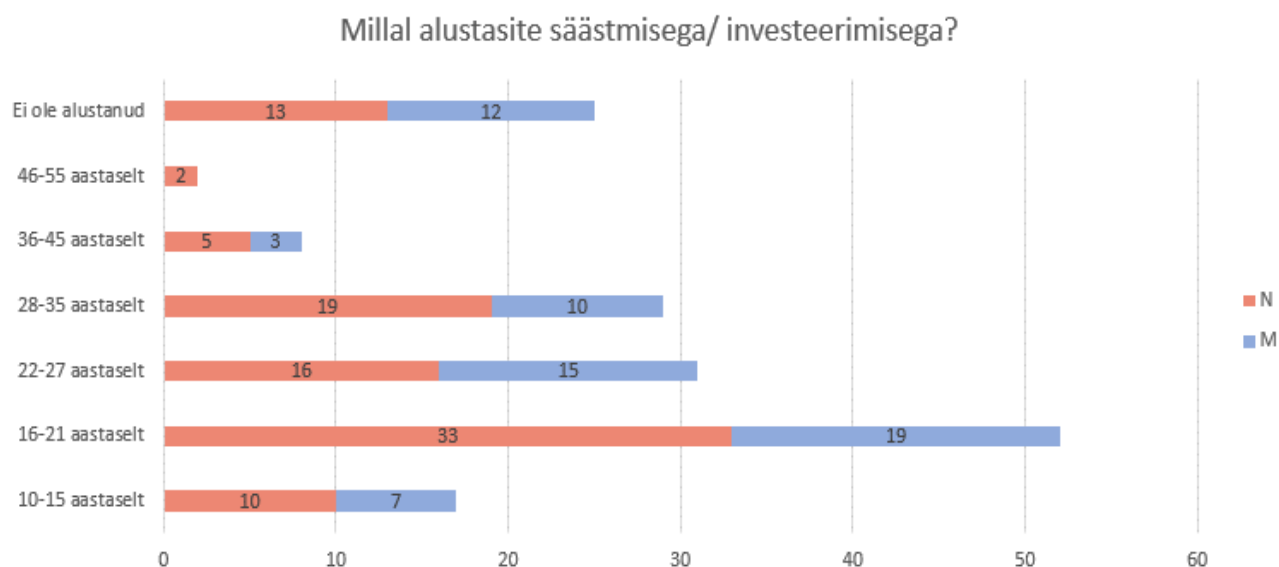
Joonisel 12 näeb, et üle 1901 euro teenis kokku 12 tudengit, kes õpivad Teenusmajanduse instituudis, Logistikainstituudis ja Ehitusinstituudis. Kõige vähem vastanuid oli Arhitektuuriinstituudis, kus 5 tudengi kuu netosissetulekud olid alla 584 euro, kahel 585-1000 eurot ning ühel 1301-1500 eurot. Tehnikainstituudis vastas kokku 16 üliõpilast, kelle seas 6 tudengit teenis kuus alla 584 euro, sama arv tudengeid teenis 585-1000 eurot, kolm teenis 1301-1500 eurot, üks 1501-1700 eurot ning üks 1701-1900 eurot. Ehitusinstituudist vastas 11 tudengit, kus samuti kõrgeim populaarseim netosissetulek oli alla 584 euro. Üle 584 euro teenis seal instituudis 5 tudengit, kus kaks teenis kuni 1000 eurot, teised kaks 1001-1300 eurot. Ehitusinstituudis valis kolm tudengit, et nemad teenisid vastavalt 1001-1300 eurot, 1501-1700 eurot ning üks tudeng teenis üle 1901 euro kuus netosissetulekut. Selle joonise põhjal võib järeldada, et enamus vastanutest jäävad siiski 19-23 vanusevahemikku, kes teenivad alla 1000 euro kuus, neist enim vastanuid teenis alla 584 euro.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et Tallinna Tehnikakõrgkooli tudengid ei oma põhjalikke teadmisi investeerimisest, sest 64% vastanutest märkis, et nende teadmised on algelised või puuduvad. Tadmisi hangiti peamiselt internetist, teemakohastest artiklitest, sõpradelt, tuttavatelt ja perelt. Joonise 11 puhul on näha, et koolist ei saadud peamisi investeerimisalaseid teadmisi. Tudengite investeerimisteadlikkuse suurendamiseks oleks võimalik ülikooli erinevatesse õppekavadesse lisada vastavaid investeerimisalaseid teemasid. Lisaks kaasata investeerimisklubisid ning asjatundjaid, et rohkem tutvustada investeerimise positiivseid külgi. Samuti võimaldada tudengitele kergesti ligipääsetavat informatsiooni erinevatest allikatest investeerimise kohta ning julgustada abi küsimist investeerimisekspertidelt.

3.3 TTK tudengite investeerimisharjumused

SEB sõnul on eestlastel palju rohkem raha kui kunagi varem. Aastal 2018 oli eraisikute pangakontodel seisvat raha üle 7 miljardi euro, mis oli aastast 2017 juba 10% suurem. Seisev raha investeerimisele ja säästmisele kaasa ei aita ning kaotab ajas oma väärtust. Sellest järeldades ei ole veel eestlastel investeerimis- ja säästmisoskusi selliseid nagu need olla võiks. (Matsalu, 2018)

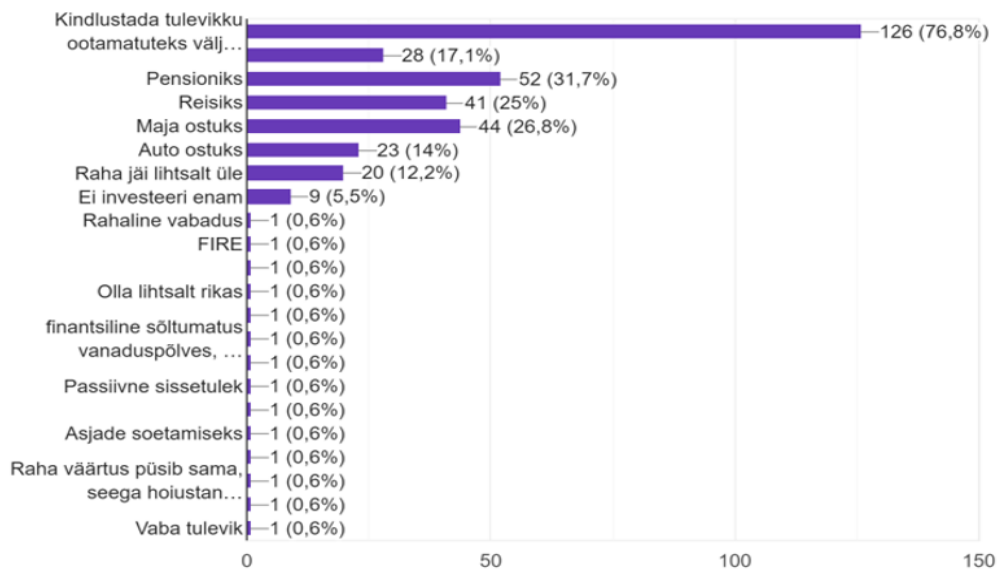
Tallinna Tehnikakõrgkooli üliõpilaste käest sooviti teada saada, millises vanuses alustati säästmise ja/või investeerimisega. Joonisel 13 on näha, et kõige populaarsem vanus alustamiseks säästmise või investeerimisega oli tudengitel vahemikus 16-21 eluaastat. Antud vanusevahemikuga oli 52 erinevat tudengit kõikidest instituutidest, mis jaotus 33 naistudengi ning 19 meestudengi vahel. Seejärel oli 31 tudengit, vanusevahemikus 22-27 eluaastat, 29 üliõpilast vanuses 28-35 eluaastat. Joonisel 13 on näha, et säästmisega ja/või investeerimisega alustas 17 üliõpilast vanuses 10-15 eluaastat. Joonisel 1 välja toodud paraboolil näidatakse aega, mis tõendab, et noorelt alustades investeerimisega on suurem oodatav kasum kui alustada nooremas eas investeerimisega. Kaheksa tudengit alustas 36-45 aastast ning 46-55 aastast alustas 2 tudengit. Hilisemas vanuses investeerimisega alustades väheneb lisatulu saamise võimalus ning arvestada tuleks väiksema tootlusega.

Joonis 13. TTK tudengite vanus, mil alustati säästmisega/investeerimisega

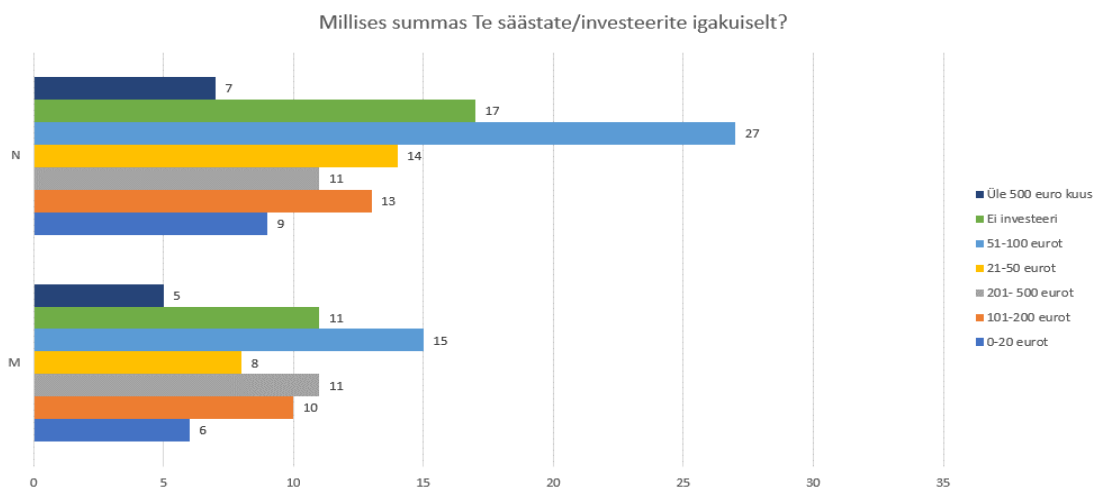
Suurim põhjus alustamiseks investeerimisega, on tuleviku kindlustamine ootamatuteks väljaminekuteks. Sellisel arvamusel on 126 Tehnikakõrgkooli tudengit, vaata Joonis 14. Investeeritakse, et koguda rahalisi vahendeid pensioniks, reisiks, maja või auto ostuks. Küsitlusele märgiti, et raha hakkas kulutuste kõrvalt üle jääma ja seetõttu otsustati ülejäänud raha lisatulu teenima panna. Üksikud tudengid tõid välja põhjuseks, et soovitakse olla lihtsalt rikas ja omada passiivset

sissetulekut. Vastuste valikusse lisati ka rahaline vabadus ehk *FIRE- Financial Independence, Retire Early*, mis on tõlkes „Finantsvabadus, pensionile varakult“.

Joonis 14. TTK tudengite säästmise/ investeerimise eesmärk

Suur osa investoreid investeerib igapäevaselt või igakuiselt raha erinevatesse fondidesse. Tallinna Tehnikakõrgkooli üliõpilastelt küsiti, kui palju säästetakse ja/või investeeritakse ühes kuus. Veerandik ehk 25,6% üliõpilastest vastas, et säästetakse ja investeeritakse igakuiselt 51-100 eurot. Vastava investeeritud summa eest igakuiselt on võimalik teenida reaalseid kasumeid. Joonisel 15 näeb, et kuni 20 eurot investeerib ja/või säästab 15 tudengit, 22 üliõpilast 21-50 eurot, 23 tudengit 101-200 eurot. Tudengeid, kes investeerivad 201-500 eurot kuus on 34 üliõpilast ja üle 500 euro kuus säästab ja investeerib 12 tudengit. Joonisel 9 eristub tulemus, et 27 naistudengit investeerivad 51-100 eurot kuus, samas kui 15 meestudengit investeerivad sama summa. Küsitlusele vastas kõige enam naised, mille tõttu tuleb analüüsist välja, et naistudengid säästavad ja investeerivad rohkem.

Joonis 15. Igakuised säästmis- ja investeringu summad

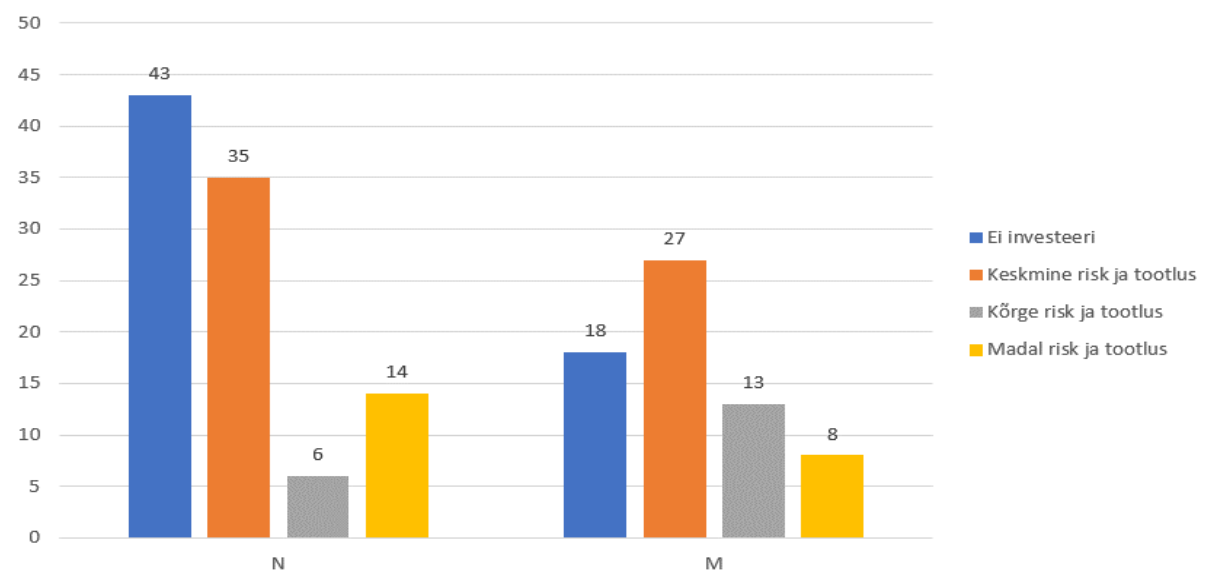
Investeeringu summa on mõjutatud inimese saadavast sissetulekust. Esitatud küsitluse põhjal toodi välja Joonisel 8, et 31,1% tudengitest teenivad alla miinimumväärtuse. Võrreldes antud tulemust Joonisega 15, tuleb välja, et 17% koguvastanutest, kes teenivad kuni 584 eurot, ei investeeeri üldse. Üliõpilased, kes teenivad 585-1000 eurot, on 19,5% vastanutest. Vaadeldes Joonist 15, avaldub, et investeeritav summa kuni 20 eurot investeerib 26% kõikidest vastanutest. Tudengid, kes teenivad 1001-1300 eurot kuus, esindavad 18,9% vastanutest. Tudengid, kes teenivad üle keskmise Eesti palga ehk üle 1500 euro, moodustavad 14,6% osakaalust. Üle 200 euro kuus investeerivad 20,7% üliõpilastest, mis on 6% kõrgem nendest, kes teenivad üle 500 euro kuus. Antud tulemuste põhjal võib kinnitada väidet, et sissetuleku suurus mõjutab igakuist investeerimise summat. Tudengid, kes teenivad vähem, investeerivad tõenäoliselt vähem ja tudengid, kes teenivad rohkem, investeerivad ka tõenäolisemalt rohkem.

Tallinna Tehnikakõrgkooli tudengitelt uuriti nende investeerimisportfelli kohta. Peatükis 1.3 (investeerimise võimalikud ohud ja riskid) kirjeldati Markowitsi portfelliteooria (MPT) kohta ja soovitati tutvuda antud teooria põhimõtetega. Teooria keskendub investori riskikartlikkusele, kus investor soovib riski kompenseerida täiendava tuluga. Esitatud küsitluses sooviti teada saada tudengite käest, millistest osadest koosneb investeeringuportfell protsentuaalselt. Portfelli kirjelduse lisas 41 tudengit. Neli tudengit väitis, et nende portfellis on 100% aktsiad. Ühte aktsiasse investeerimine suurendab riski kahjumi tekkeks hinna langedes. Kogenud investorid hajutavad investeeringuid, et vähendada võimalust saada kahjumit. Krüptorahadesse investeerib neli üliõpilast, kellest kaks märkis, et lisaks muudele investeeringutele, on nende portfellis vähem kui 10% krüptorahasid. Suur osa portfelli kirjeldajatest on siiski oma portfelli hajutanud mitmete erinevate investeeringute vahel. Näiteks, ühel üliõpilasel on portfellis 75% aktsiaid ja indeksfonde ning kasutab 25% ulatuses meelerahufondi. Teisalt, teise tudengi investeeringud katavad 70% ulatuses kinnisvara, 20% ulatuses ühisrahastust ehk laene ning 10% krüporahasid. Ühe üliõpilase portfelli koosneb lapse koolifondist, aktsiatest ning II. ja III. pensionisambast. Üks tudeng investeerib 40% SXR8 ehk iShares Core S&P 500 UCITS ETF-i, 15% EXTT-i, 15% laiahaardelistesse vee-ettevõtetesse, 15% taastuvenergiasse ja 15% automaatikasse ja robotikasse. Kõige populaarsemad investeeringud olid Balti aktsiad, kinnisvara ja indeksfondid. Analüüsides investeerimismotiivseid vastavalt igakuistele sissetulekutele, selgus, et ei ole eelistusi ühele kindlale investeeringuliigile. Kõikide sissetulekute puhul investeeritakse nii ühisrahastusse, aktsiasse, indeksfondidesse kui ka krüptorahadesse.

Suure tulususega käib kaasas kõrge risk. Investorid püüavad leida suurt tulu võimalikult madala riskiga. Väga kõrge protsendiga ja olematu riskiga tootluse puhul on tõenäosus, et see on pettus.

Küsitluses toodi välja erinevad riski ja tootluse eelistused, kus Tallinna Tehnikakõrgkooli üliõpilased said valida oma eelistuse. Alloleval Joonisel 15 on toodud välja sugude lõikes riski ja tootluse eelistused. Investeerimisega ei tegele 43 nais- ja 18 meestudengit, 35 nais- ja 27 meestudengit eelistab keskmist riski ja keskmist tootlust. See on kõige enamlevinud valik, sest selline riski ja tootluse suhe on kõige optimaalsem. Madala riski ja tootlusega investeeringuid eelistab 14 naistudengit ning 8 meestudengit. Üldjuhul naisüliõpilased ei soovi nii suurelt riskida kui meesüliõpilased. Kõrge riski ja tootlusega on 13 mees- ja 6 naistudengit, mille põhjal saab järeldada, et mehed on altimad tegema suuremaid riske kui naised.

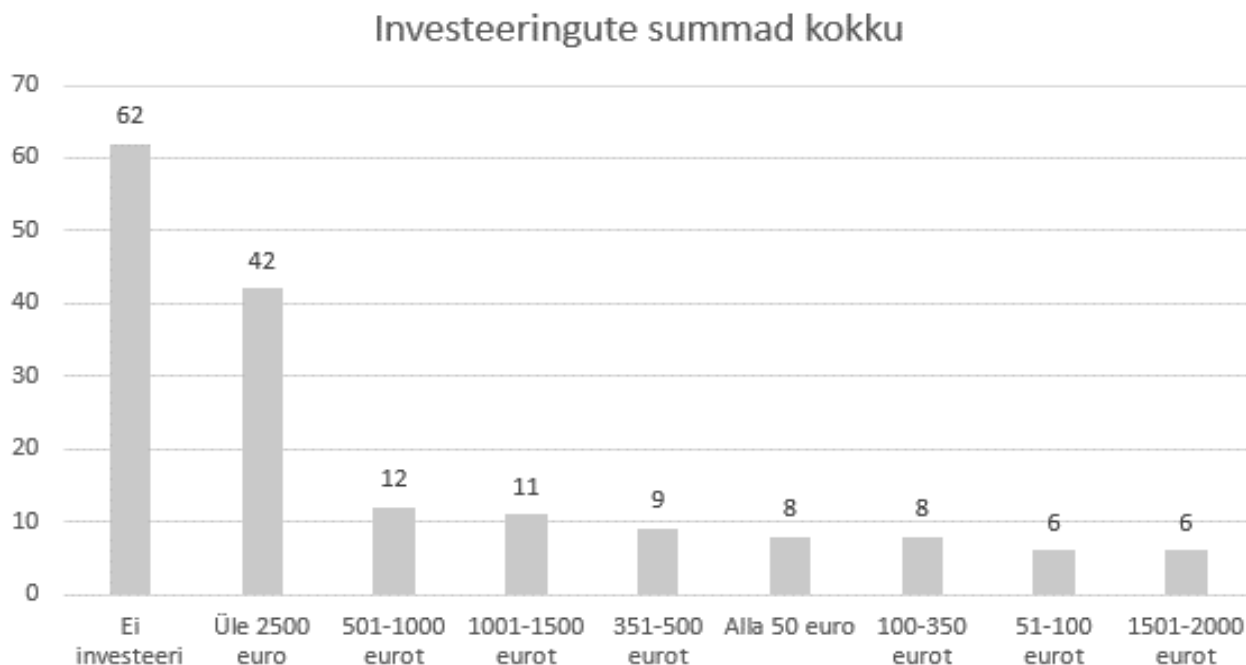
Võrreldes Joonist 16 Joonisega 7, tuleb välja, et kõrget riski ja tootlust eelistavad pigem üliõpilased, kellel on juba kutsealane bakalaureuse kraad või rakenduskõrgharidus omandatud. Madalat riski ja tootlust eelistavad tudengid, kellel on keskharidus. Nii keskhariduse, kutsehariduse kui ka magistrikraadiga tudengite kõige tavalisem valik oli keskmine tootlus ja risk.

Joonis 16. TTK tudengite riski ja tootluse eelistus

Edukas investeerimine ja portfelli suurendamine algab juba väikeste summadega. Uuringus märkis 17 tudengit, et säästmise ja investeerimisega alustati 10-15 aastaseks ja 52 üliõpilast alustas 16-21aastaseks. Joonisel 17 näeb, et 42 inimest on viinud oma investeeringud üle 2500 euro. Antud tulemus näitab, et TTK tudengitel on suuremateks väljaminekuteks tagavara summad investeeritud. Üle 2500 euro on investeeritud neil üliõpilastel, kes alustasid investeerimist nooremas eas. Investeerimisega alustas 13 üliõpilast vanusevahemikus 10-27 eluaastat. Neil üliõpilastel on investeeringuid kokku üle 1000 euro. Täpsemalt, 11 tudengit on investeerinud 1001-1500 eurot ning 6 tudengit 1501-2000 eurot. Kaheksa üliõpilast vastas, et nende investeeringute summa jääb kokku

alla 50 euro. Kuuel tudengil on investeeringutes 51-100 eurot, kaheksal tudengil 100-350 eurot, üheksal tudengil 351-500 eurot ning kaheteiskümnel tudengil 501-1000 eurot. Antud küsimusele vastates märkis 62 inimest, et nemad ei investeerinud üldse.

Joonis 17. TTK tudengite investeeringute summad kokku

Analüüsidest kõiki aspekte TTK tudengite investeerimisharjumustest, selgub, et üle poolte küsitlusele vastanutest ehk 61% on alustanud investeerimisega vanusevahemikus 10 kuni 27 aastat. Sealjuures 25 tudengit ei olnud üldse alustanud investeerimisega. Investeerimisega alustanud tudengid märkisid, et peamine põhjus investeerimiseks oli oma tuleviku kindlustamine. Analüüsi põhjal selgus, et sissetuleku suurusest ei sõltu investeeringute valikud ning seda põhjusel, et kõik valikuvariandid investeerimisest, sealhulgas kinnisvara, aktsiad, krüptorahad ja maa investeeringud on kõikide sissetulekutega tudengite puhul esindatud. Samuti ei avaldu, et kõrgema sissetulekuga inimestel oleks üks kindel investeeringu liigi eelistus. Kõrgema riski ja tootluse eelistusega tudengite investeeritud summade väärtus on üle 2500 euro. Need tudengid, kelle investeerimine on olnud kasumlik, on uuringu tulemusel inimesed, kelle haridustase on kutseharidus, bakalaureuse või magistrikraad. Tudengid, kelle investeeringud on olnud kasumlikud, kuid risk ja oodatav tulu pigem väike, võiksid pisut portfelli lisada suurema riski ja tootlusega elemente.

3.4 Õppekavade analüüs ja ettepanekud

Detsentraliseerimise suund haridusvaldkonnas algas juba 1990. aastate algul, kui õppeasutuste juhtidele anti suur iseseisvus otsustada, kuidas tagada üliõpilaste arenguks soodsaimad tingimused (Eisenschmidt, et al., 2011). Antud olukord võimaldab õppeasutustel analüüsida ning hinnata, milliseid valdkondi lisada õppekavadesse, et tudengitel oleks võimalik saada maksimaalne erialane haridus. Ettepanekute tegemiseks küsitleti Tallinna Tehnikakõrgkooli tudengeid, kes õpivad erinevatel erialadel, õppeainete kohta, millest on kõige rohkem investeerimisalaseid teadmisi saadud.

Arhitektuuriinstituut on erialaks rakendusarhitektuur, kus TTK lõpetanud arhitektid võivad töötada nii riiklikes kui erafirmades mittevastutava arhitektina ja planeerijana ning kohalikes omavalitsustes arhitektina ja planeerimisspetsialistina. Vaadeldes erialaõppe arhitektuuri õppekava, siis projekti alla kuulub mitmeid erinevaid projekteerimise ja planeerimise õppeaineid, kuid mis ei sisalda investeerimisalaseid loenguid. Rakendusarhitektuuri õppekava valikainete seast võib leida ettevõtluse loengu, kuid antud loengu õppeaine sisu ei sisalda investeerimise väljundit. Kokkuvõttes arhitektuuriinstituudi rakendusarhitektuuri eriala ei sisalda investeerimisalaseid ainetunde, mida kinnitab ka küsitluse teel saadud tulemus. Nimelt 8 küsitlusele vastanut, kes õpivad arhitektuuriinstituutis, vastasid, et nemad pole saanud veel üheski ainetunnis ega avalikus loengus täiendada oma investeerimisalaseid teadmisi. Antud juhul võiks arhitektuuriinstituut analüüsida arhitektuuri eriala kohustuslikke ja valikaineid ning leida, kuidas oleks võimalik lisada ettevõtluse valikaine õppetöö sisse investeerimisalaseid loenguid. Investeerimisalasest loengust saaksid kasu nii tudengid kui ka lektorid, kes peavad investeerimisalaselt oma teadmisi laiendama.

Ehitusinstituut pakutakse nelja erinevat suunda: hoonete ehitus, teedeehitus, rakendusgeodeesia ning kinnisvara korrashoid. Hoonete ehituse erialal omandatakse nii teoreetilisi teadmisi kui ka praktilisi oskusi, kus saab end proovile panna juhina ja kasutada oma loovust. Hoonete ehituse lõpetanud vilistlane omandab ehitusinseneri esmakutse ning selle õppekava lõpetanu saab töötada nii töödejuhatajana, objektijuhina, objektiinsenerina, peaspetsialistina kui ka projektijuhina. Vaadeldes selle õppekava läbitavaid aineid, jääb silma, et kohustuslike ainete all on majandusõpetus ning valikainete all ettevõtlus. Nii majandusõpetuse kui ka ettevõtluse all ei hõlmata investeerimise aluseid ega põhitõdesid. Samas instituutis teedeehituse õppekavas valmistatakse ette teedeehitusinseneri, kes spetsialiseeruvad maanteede ja tänavate ehituses, aga ka teerajatiste nagu sidade, viaduktide, raudteede jms ehituses. Sellel õppekaval õpetatakse samuti majandusõpetust ja ettevõtlust lisaks teistele ainetele, aga nagu ka hoonete ehituse eriala puhul, ei sisalda need loengud investeerimise teooriat. Rakendusgeodeesia erialal süüvitakse maamõõtmisse, mis on teadus maa-alade kujutamisest

plaanidel, kaartidel ja profiilidel, kasutades vastavaid mõõtmismeetodeid ja andmetöötlust. Kinnisvara korrashoiu erialal õpetatakse moodsate lahendustega äri- ja eluhoonete tipptehnoloogiate, nutikate ja automatiseeritud komplekside haldus- ja hooldusjuhte, kes tagavad hoonete kasutusperioodi jooksul kvaliteetse haldus-, hooldus- ja heakorrateenuse. Nii rakendusgeodeesia kui ka kinnisvara korrashoiu õppekavadel on valikaineteks ettevõtlus, mis samuti ei kata investeerimisalaseid õpiväljundeid. Selline tulemus tuleb samuti välja küsitlusele vastanutest, kus enamik vastajaid märkis, et ei ole saanud üheski loengus täiendada oma investeerimisalaseid teadmisi. Kolm tudengit märkis, et ainetundides nagu eelarvestamine, ehitusökonomika, mikro- ja makroökonomika on osaliselt käsitletud investeerimist. Ehitusinstituudi õpetatavates erialades on valikaineiks külalislektorite loengud. See võimaldab lisada õppekavasse investeerimise alused ja seostada nii ettevõtlusega kui ka majandusõpetusega. See on hea võimalus kõikidele ehitusinstituudi üliõpilastele saamaks teadmisi, kuidas tulevikus edukalt investeerida.

Õppekavade vaatlusel uuriti ka Logistikainstituuti, kus vaatluse all olid erialad transport ja logistika, transpordi- ja liikluskorraldus ning ostu- ja hankekorraldus. Transpordi ja logistika eriala lõpetanud üliõpilased on edukad veonduse ja ekspedeerimise ning tootmisega tegelevates ettevõttes. Transpordi- ja liikluskorralduse õppekava annab ülevaate raudteest kui süsteemist ning hea ettevalmistuse raudteetranspordi tehnoloogia ja juhtimise ning raudteeliikluse ja -ohutuse suunal. Ostu- ja hankekorralduse erialal omandatakse süsteemsed teadmised ostu- ja hankeprotsessidest, tarneahela juhtimisest ning logistika alased teoreetilised teadmised ja praktilised oskused. Kõikide erialade puhul on majandusõpetus ning ettevõtlus loengud nii kohustusliku aina kui ka valikainena sees. Logistikainstituudi üliõpilased vastasid suuremalt jaolt, et nemad ei ole saanud ainetundides ega koolis toimunud avalikes loengutes investeerimisalaseid teadmisi. Üksikud tudengid tõid välja, et on saanud sellealaseid teadmisi majandusõpetuses, ettevõtluses, finantsarvestuses ja raamatupidamises. Sellegipoolest, et Logistikainstituudis ei ole õppeaineid, mis annaksid investeerimisest rohkem informatsiooni, on Logistikainstituudi üliõpilased hea investeerimisteadlikkuse- ja harjumustega. Üliõpilased said oma investeerimisalased teadmised sõpradelt, tuttavatelt, perelt ja internetist teemakohastest artiklitest. Üks tudeng tõi välja, et eriala ainetes ei ole olnud sellealast informatsiooni, kuid õppejõud/õpetajad on jaganud elulisi näiteid investeerimisest. Selle tõttu võib järeldada, et antud ainetundide lektorid on kas õpetamise käigus sidunud investeerimisalaseid teadmisi eriala ainega või muul viisil üliõpilastele rääkinud sel teemal, kuid kohustuslikus korras investeringuid õppekavades välja toodud pole. Projektijuhtimise ning eelarvestamise ainetunnid on samuti nendel õppekavadel, kus saaks nende õppeainete sisu analüüsida ning investeerimise aluseid sisse tuua. Antud tegevusega on võimalik tudengitele edasi anda investeerimisalaseid teadmisi erialaga ühendades.

Tehnoloogia ja ringmajanduse instituudi vastanud üliõpilaste seas oli üksikuid, kes väitsid, et investeerimisalast informatsiooni on kaetud eriala ainetundides. Selleks olid majandusanalüüs, raamatupidamine ning mikro- ja makroökoonoomika. Üks tudeng kirjutas, et konkreetselt ei olegi sellel teemal loenguid olnud, kuid ta väga sooviks seda. Kindlasti ei ole ta ainuke tudeng, kes sedaviisi mõelda võib ning selletõttu tuleks arutluse alla võtta, kas lisada investeerimise teemal loenguid õppekavadesse. Antud instituudis on kolm erinevat eriala, mida saab õppida: keskkonnatehnoloogia ja -juhtimine, kus õppekava läbimisel õpitakse nägema seoseid looduse toimimise ja selle kestliku kasutamise vahel; tootmine ja tootmiskorraldus, kus lõpetanu tunneb kõiki kaasaegseid protsesside juhtimise meetodikaid ja oskavad neid rakendada; moetoöstus, kus moetoöstuse õppekava lisaks erialastele tehnilistele oskustele annab laialdased baasteadmised, head sotsiaalsed oskused ning arusaamise moetoöstusest kui tervikust. Keskkonnatehnoloogia ja -juhtimise eriala moodulite analüüsides tuleb välja, et kohustuslike valikainete all ei ole õppekavasid, kus võiks sisalduda investeerimisalaseid loenguid. On vaid valikainete all ettevõtlus ning külalislektorite loengud. Nende kahe valikaine sisu uurides ning analüüsides võiks kõrgkool sisse tuua muudatuse, kus lisatakse vajalik investeerimisalane kohustuslik või valikaine. Tootmise ja tootmiskorralduse eriala õppekavas jääb silma valikainete moodulis majandusanalüüsi ainetund. Antud valikut toodi välja ka küsitluses ja selle aine sisu vaadeldes võib näha, et õppeaine eesmärk on anda edasi teadmisi üliõpilasele, mis oleks abiks ühiskonnas toimuva mõistmisel ning igapäevases töös finantseerimise ja investeerimise juhtimisotsuste tegemisel. See on esimene instituut, kus on õppekavasse lisatud investeerimisalane teema. Seda tulemust kinnitab küsitlus, kus üksikud tudengid kirjeldasid, et just majandusanalüüsi loengus kaeti antud teemat. Tehnoloogia ja ringmajanduse instituudi kolmandas eriala valikus tekstiilitoodete tehnoloogia ja tootearenduse õppekava sisaldab majandusõpetust ja ettevõtlust. Antud ainetunnis on võimalus lisada investeerimist üldiselt kattev loengutund, mis annaks tudengitele vajalikku erialast informatsiooni.

Tehnikainstituut hõlmab autotehnika eriala, elektritehnika, masinaehitust ja robotitehnika eriala. Autotehnika õppekava läbinu on spetsialist, kes oskab leida lahendusi valdkonna probleemidele, osaleb projektimeeskondades, algatab projekte ning rakendab ellu nende tulemusi, tuleb toime klienditeenindusega ning töötab tehnikatarkvara ja infosüsteemidega. Autotehnika eriala õppekava uurides, õpetatakse majandusõpetust nagu ka teiste erialade puhul. Põhiõppe all on ettevõtluse ainetund, kus käsitletakse rahandus- ja eelarvepoliitika punkte. Elektritehnika eriala lõpetanu ehk elektriinseneri peamine vastutusala on seadustest ja standarditest tulenevate nõuete järgimine ning täitmise kontrollimine eesmärgiga tagada elektrialane ohutus ja paigaldiste nõuetekohasus. Masinaehituse eriala õppekava sisaldab lisaks erialalistele ainetundidele ka majandusõpetuse ja

ettevõtluse ainetundi. Ka siin valikainete all on külalislektorite loengute valik, kuid eraldi investeeringute valikainet ei ole. Robotitehnika eriala tudengid on tulevased tööstusjuhid ja tootmisinsenerid, kes teevad koostööd masinaehituse ja elektritehnika tudengitega. Arvestades küsitluse tulemusi tehnikainstituutide üliõpilaste poolt, et selles instituudis ei ole ainetundides investeerimist puudutatud, siis ettepanekuna koolile on siin võimalus lisada investeerimise teooria alused ainekavasse. Vastavalt küsitluse tulemustele saab järeldada, et TTK üliõpilastel on suur huvi investeerimise vastu.

Aastal 2019 liideti valitsuse otsuse kohaselt Lääne-Viru Rakenduskõrgkool Tallinna Tehnikakõrgkooliga, mistõttu on TTK-l ka kuues, Teenusmajanduse instituut. Instituudis võetakse vastu üliõpilasi ärijuhtimise, majandusarvestuse, sotsiaaltöö ning teabehalduse ja infosüsteemide korraldamise õppekavadele. Ärijuhtimise eriala lõpetanud tudengid on tulevased heal tasemel ärijuhid, mis võimaldab neil alustada oma äriga. Õpingute eesmärk on kujundada põhjalike baasteadmiste ja oskustega, hea analüüsi- ja otsustusvõimega juhte, kes suudavad leida probleemidele lahendusi ning neid ellu viia. Ärijuhtide õppekaval on õppeaine nimega investeeringute analüüs. Antud aine läbinud üliõpilane analüüsib erinevaid investeerimisvõimalusi, strateegiaid ja riske, hindab investeeringu tasuvust erinevate hindamiskriteeriumite alusel ning sõnastab investeerimisotsused. See tähendab, et ärijuhtimise erialal on investeeringute teemaline väljund olemas ning kõik tudengid, kes on vähegi huvitatud sellest õppeainest, saavad selle kohustusliku ainenähtu läbida. Sealjuures peab märkima, et antud õppeaine on kolmandal kursusel, kuid küsitlusele vastasid peamiselt esimese ja teise kursuse tudengid. Vaid kolm vastanut olid kolmandalt kursusest ning võib eeldada, et Teenusmajanduse instituudist saab siiski kõige rohkem teadmisi investeerimise kohta. Majandusarvestuse eriala üliõpilased on tulevased raamatupidajad, kellele tootsid kasu investeerimisalased teadmised. Majandusarvestuse õppekava sisaldab loenguid nagu finantsanalüüs, rahandus ja eelarvestamine. Antud õppekavades on võimalik katta investeeringute alaseid põhimõtteid. Näiteks, eelarvestamise ainekavast on näha, et üks õpiväljund on erinevate valdkondade eelarvete koostamine, sh ka investeeringute eelarved, mis katavad investeeringute eelarvestamist, selle analüüsi ning arengutrende. Analüüsides kõiki majandusarvestuse õppekavasid, siis on näha, et eraldi investeerimisest ainetunde ei ole. Sotsiaaltöö õpingute eesmärk on valmistada ette spetsialiste, kes suudavad edendada inimeste heaolu ja aidata kaasa sotsiaalsetele muutustele nii üksiku abivajaja, kogukonna kui terve ühiskonna tasandil. Uurides sotsiaaltöö õppekava, siis antud erialal ei ole ühtki ainetundi, mis kataksid investeerimisalaseid teadmisi. Teenusmajanduse instituudi üliõpilaste seas viiekümnest tudengist pooled ei ole saanud täiendada investeerimisalaseid teadmisi loengutest. Need vastanud võivad olla just sotsiaaltöö tudengid, sest ühtki selle alast loengut õppekavas ei ole.

Teabehalduse ja infosüsteemide korraldamise tudengid omandavad oskusi ja teadmisi töötades juhiabina, juhtkonna assistendina, büroojuhina ja infosüsteemide haldamise ja arendamisega seotud ametikohtadel. Investeeringuid võiks katta nii mikroökonomika, ettevõtlus ja turundus kui ka juhtimisarvestuse ainetundides. Uurides ainekavasid, tuleb välja, et vaid mikroökonomika eriala õppekava katab lühidalt investeerimist. Teenusmajanduse instituudi 22 tudengit märkisid, et investeerimisalaseid teadmisi on saadud täiendada eelarvestamise ja finantsjuhtimise loengutes. Samuti toodi välja ettevõtluse, rahanduse, majandusõpetuse ning mikroökonomika loengud, kust saab vastavaid teadmisi. Antud tulemust kinnitab ka eelnev õppekavade analüüs.

Vaadeldes kõikide instituutide üliõpilaste kommentaare esitatud küsitluses, millistes ainetundides on saadud täiendada oma investeerimisalaseid teadmisi, siis Tehnikainstituudi tudeng toob välja, et ühel korral käis Jaak Roosaar koolis loengut pidamas. Selliseid külalisektoreid võiks igas instituudis käia ning täiendada tudengite investeerimisalaseid teadmisi. Joonisel 10, kus küsiti TTK tudengitelt, kust saadi investeerimisalaseid teadmisi, vastati, et koolist, teemakohastest loengutest ei ole kõige populaarsem valik, vaid on teiste valikute järel alles neljandal kohal 38 vastanuga. Kolmveerand ehk 75% üliõpilastest on välja toonud, et sooviksid saada investeerimisalaseid teadmisi täiendada. Antud tulemuste põhjal tuuakse ettepanek kõikide instituutide juhtkondadele õppekavade ülevaatamise ning finantskäitumise ainekavadesse lisamine, kus tuleksid investeerimisalased teadmised erialale kasuks. TTK õppekavade analüüsi järel, tuleb selgelt välja, et investeerimisele üleüldiselt suurt rõhku ei panda, kuid selleks oleks palju võimalusi. Nii külaliselektorite loengud, luua uusi investeerimisalaseid valikaineid kui ka pakkuda erinevaid koolitusi. Juba olemasolevatest ainetundidest, kus lektorid lühidalt kirjeldavad elulisi näiteid investeeringute kohta, minna juba rohkem süvitsi ning panna see üheks õpiväljundiks.

KOKKUVÕTE

Investeerimine ja säästmine muutub aja jooksul aina aktuaalsemaks, sest soovitakse omale kindlamat rahalist tulevikku. Erinevatest teemakohastest uuringutest on selgunud, et eestlastel on investeerimiseks vajalikud finantsteadmised ning eeldused täiesti olemas. Kahjuks neid teadmisi ei rakendata ning pigem kasutatakse säästetud raha jooksvate kulude katteks kui tuleviku kindlustamiseks.

Lõputöö eesmärk oli välja selgitada Tallinna Tehnikakõrgkooli (TTK) üliõpilaste teadlikkus investeerimisest ja vajadusel leida võimalusi õppekavade arendamiseks investeerimisalaste pädevuste omandamiseks.

Uuringu koostamisel kasutati kvantitatiivset survey meetodit. Uuringu eesmärgi saavutamiseks viidi läbi valimiülene uuring kõikide Tallinna Tehnikakõrgkooli tudengite seas, kes õpivad arhitektuuriinstituudis, ehitusinstituudis, logistikainstituudis, tehnoloogia ja ringmajanduse instituudis ning tehnikainstituudis ja teenusmajanduse instituudis.

Tulemuste põhjal selgus, et 61% tudengitest on alustanud investeerimisega juba vanusevahemikus 10-27, mis on hea vanus alustamiseks. Samuti selgus, et TTK uuringus osalenud üliõpilaste investeerimisteadlikkus ja -harjumused on pigem madalad. Erinevate instituutide vahel leiti, et Logistikainstituudi üliõpilased on võrreldes teiste instituutidega parema investeerimisteadlikkusega. Samas kui õppekavade analüüsis tuli välja, et Teenusmajanduse ärijuhtimise erialal on investeeringute kohta eraldi õppeaine. Selle põhjal võib järeldada, et Teenusmajanduse instituudis investeeringute analüüsi õppeaine läbides on investeerimisteadlikke tudengeid enam kui Logistikainstituudis. Eesti finantskirjaoskuse uuringust saadi teada, et eestlaste teadlikkus finantstegevuste osas on kasvanud, kuid nende finantsteadmiste kasutamises märkimisväärsed muutusi ei täheldatud. Uuringus osalenud 164st üliõpilasest 105 vastas, et nende teadmised investeerimisest on kas algelised või üldse puuduvad. Uuringut koostati eeldusel, et Tallinna Tehnikakõrgkooli tudengid omavad häid teadmisi investeerimisest, kuid nende rahaline käitumine ei ole samal tasemel. Uurimistulemustest selgus, et Tallinna Tehnikakõrgkooli tudengite investeerimisalane teadlikkus on pigem madal ning vaid vähestel tudengitel on investeerimisalased teadmised kõrged. Peamiselt toodi välja, et investeerimisalaseid teadmisi hangiti internetist, teemakohastest artiklitest, sõpradelt, tuttavatelt ja perelt. Tudengite investeerimisalaste teadmiste ja huvi tõstmiseks võiksid asjatundjad rohkem tutvustada investeerimise positiivseid külgi ning julgustada investeerimistekonna alustamist.

Uuringu tulemustest avaldub, et igakuise sissetuleku ja investeeritava summa vahel on oluline seos. Tudengid, kes teenivad vähem, märkisid, et nende igakuised investeeringusummad jäävad pigem alla 100 euro, kui üle keskmise palga teenivate tudengite investeeringute summa jääb 200-500 euro vahele. Küsitluse analüüsi põhjal saadi teada, et TTK tudengid pigem investeerivad igakuiselt, kuid soovivad siiski oma teadmisi suurendada. Uuringust selgus, et tudengid, kes teenivad alla 584 euro ja üle 1500 euro, ei eelista ühte kindlat investeeringu liiki. Kõige populaarsemad investeerimisliigid vastanute seas olid ühisrahastus, aktsiad, indeksfondid ja krüptorahad.

Õppekavade vaatlusel ja analüüsil saadi teada, et Teenusmajanduse instituudi ärijuhtimise erialal on käsitletud kõige rohkem investeerimisteemalisi põhimõtteid. Antud õppekavas on õppeaine investeeringute analüüs, kus üliõpilane saab analüüsida erinevaid investeerimisvõimalusi, strateegiaid ja riske, hinnata investeeringu tasuvust erinevate hindamiskriteeriumite alusel ning sõnastada investeerimisotsuseid. Investeerimist polnud üldse õppekavas Teenusmajanduse instituudis sotsiaaltöö erialal, kus investeerimist vaja ei lähe, kuid olukorras, kus sotsiaaltöö lõpetanud tudeng sooviks alustada oma ettevõtet, on need teadmised ettevõtte finantsotsustel kindlasti kasuks.

Tallinna Tehnikakõrgkooli tudengitele anti võimalus vabas vormis kirjutada kommentaar, mis oleks nende ideed kõrgkoolile, et suurendada õppekavades investeerimisalaste teadmiste osa. Paljud kommentaarid üliõpilaste poolt olid erinevate loengute, seminaride ja sellealaste valikainete lisamine õppekavadesse. Nii saaksid kõik investeerimishuvilised tudengid oma teadmisi täiendada olenemata instituudist või erialast.

Tallinna Tehnikakõrgkooli kõikide instituutide juhtkondadele tehakse ettepanek vaadata üle õppekavad, et üliõpilased saaksid rohkem teadmisi investeerimisest ja suurendada investeerimise harjumusi. Selleks lisada õppekavadesse finantskäitumisega ja investeerimisega seotud õppeaineid (sh valikaineid), samuti kutsuda loengutesse külalislektoreid ja pakkuda erinevaid koolitusi.

Lõputöö autori arvates on lõputöö eesmärk täidetud.

SUMMARY

Investing and saving money is becoming more and more important over time, since everyone wants to be more secure financial in the future. Various researches on the topic have shown that Estonians have a good financial knowledge and their financial behavior could be good, then for some reason this knowledge is not used and the money saved is used to cover current expenses rather than to secure the future.

The topic of the thesis is the investment awareness and habits of individuals. The aim of the dissertation was to find out the investment awareness and habits of the students at Tallinn University of Technology. To achieve the goal of the thesis, the following tasks of the thesis were set:

1. identify the theoretical principles of investment and the main investment opportunities and analyze their potential risks and threats;
2. to present the methodology of the dissertation, which is the basis for conducting empirical research;
3. to analyze the awareness and habits of Tallinn University of Technology students about investing;
4. to analyze the content of the curricula of Tallinn University of Technology to assess the investment skills taught at the university;
5. draw conclusions about students' investment awareness and make proposals to increase students' investment activity.

The dissertation is divided into three chapters. The first chapter describes the theoretical principles of investment, where the subchapters were divided into real investments and financial investments. The real investment subdivisions provided an overview of general information on real estate and land investment. However, the last subchapter of the first chapter described the possible dangers and risks of investing. The second chapter, the methodology of the empirical study, describes the deductive research method inspired by the study. The quantitative survey method was used in compiling the study. In order to achieve the aim of the study, a sample survey was conducted among all students at Tallinn University of Technology who study at the Institute of Architecture, the Institute of Civil Engineering, the Institute of Logistics, the Institute of Technology and Circular Economy, the Institute of Technology and the Institute of Service Economy. In addition, there was an analyzation the content of the curricula of Tallinn University of Technology in order to assess the investment skill taught at the university.

The survey results showed that more than half of the students who answered the questionnaire, has started investing at the age of 10-27, but there were still 25 students in different age groups who had not started at all. It also turned out that the students who participated in the TTK survey have rather little investment awareness and habits. It turned out between the different institutes that the students at the Institute of Logistics have a better investment awareness compared to other institutes, and among them both 9 men and 9 women thought. The Estonian financial literacy survey revealed that Estonians' awareness of financial activities has increased, but no significant changes were observed in the use of their financial knowledge. Of the 164 students who participated in the survey, 105 answered that their knowledge of investing is either rudimentary or non-existent. The survey was prepared on the assumption that the students at Tallinn University of Technology who answered the survey have a good knowledge of investing, but their financial behavior is not at the same level, it did not respond to this assumption. The results of the research revealed that the investment awareness of the students at Tallinn University of Technology is rather low and there are only a few who have higher investment knowledge. It was mainly pointed out that investment knowledge was obtained from articles on the Internet, as well as from friends, acquaintances, and family. To develop the knowledge of individuals about increasing investment, the relevant points should be included in various curricula of the specialty. By increasing the number of students with more than average investment knowledge, it is important to see whether investment clubs or individuals promote the positive features of investment more and involve more people in acquiring investment knowledge. Higher education institutions can also include various thematic lectures in their curricula to arouse students' interest in how to invest their money without having to take another job.

The results of the survey show there is an important relationship between the total income received and the investment per month. Students who earn less have also indicated that their monthly investment amounts are rather less than 100 euros, while the amount of investments of students earning above average salary is more than 200-500 euros. The analysis of the survey revealed that TTK students tend to invest monthly, but still want to increase their knowledge. The survey found that students earning less than €584 and those earning more than €1,500 do not come up with a particular type of investment that is preferred. The most popular types of investments remained for all respondents, such as mutual funds, shares, index funds and cryptocurrencies.

The observation and analysis of the curricula revealed that in the field of business management of the Institute of Service Economics, the principles of investment have been touched the most, where the curriculum includes the analysis of investments in the subject. The student can analyze different

investment opportunities, strategies and risks, assess the return on investment on the basis of different evaluation criteria and formulate investment decisions. At the Institute of Service Economics field of social work there was the least, if not all, investment in the curriculum. This could be logical that investing in general may not be necessary in this field, but if a student who graduates in social work would like to start their own business, then this knowledge is good to have to make different financial decisions.

Many of the comments made by the students what could be done better to increase the investing in the studies, was to add various lectures, seminars or to bring electives in the curricula. All the students are interested in investing and would like to improve their knowledge of investing, then they could do so in every institute.

There is a suggestion to the Tallinn University of Technology that the management of all institutes review the curricula and consider the wishes of TTK students to get more opportunities at school to improve their knowledge of investing. Add to the curricula of financial behavior, wherever investment knowledge would be useful for the specialty, lectures by guest lecturers, create new investment electives or offer various trainings. From the already existing lessons, where the lecturers briefly describe real-life situations about investments, go deeper and even make it one of the learning outcomes.

VIIDATUD ALLIKAD

- 9 asja, mida noored teadma peaks finantskäitumisest. (kuupäev puudub). Kasutamise kuupäev: 30.04.2021. a, allikas <https://www.mymax.com/learn-and-plan/advice-articles/9-things-young-adults-should-know-about-finances>
- Admiral Markets. (08.09.2020. a). Kasutamise kuupäev: 29.04.2021. a, allikas Aktsiatega kauplemine - Kuidas alustada aktsiatega kauplemist?: <https://admiralmarkets.com/ee/education/articles/shares/aktsiatega-kauplemise-juhend>
- Aksia. (kuupäev puudub). Kasutamise kuupäev: 17.01.2021. a, allikas Capital: <https://capital.com/et/aktsia-definitsioon>
- Aksia ja aksiafond. (09.09.2019. a). Kasutamise kuupäev: 29.04.2021. a, allikas Minuraha: <https://minuraha.ee/et/investeerimine/investeerimisvoimaluste-vordlus/aktsia-ja-aktsiafond>
- Aktsiad. (kuupäev puudub). Kasutamise kuupäev: 17.01.2021. a, allikas Rahandus: <https://www.rahandus.ee/et/aktsiad>
- Aktsiad. (kuupäev puudub). Kasutamise kuupäev: 17.01.2021. a, allikas Investeerimiskonto: <https://investeerimiskonto.ee/aktsiad/>
- Beattie, A. (18.02.2020. a). *Understanding the History of the Modern Portfolio*. Allikas: Investopedia: <https://www.investopedia.com/articles/07/portfolio-history.asp>
- Brumer, L. (19.12.2019. a). *How to Invest in Land*. Kasutamise kuupäev: 10. 01. 2021. a, allikas Millionacres: <https://www.fool.com/millionacres/real-estate-investing/rental-properties/how-invest-land/>
- Conway, L. (16.01.2021. a). *Best Crypto Exchanges*. Kasutamise kuupäev: 24.01.2021. a, allikas Investopedia: <https://www.investopediacom/best-crypto-exchanges-5071855>
- Eisenschmidt, E., Aro, V., Kitsing, M., Punga, A., Salumaa, T., Tereping, M., . . . Õun, T. (2011). *Isehindamine*. Kasutamise kuupäev: 27.02.2021. a, allikas Haridus- ja teadusministeerium: <https://www.hm.ee/sites/default/files/isehindamine.pdf>
- Erinevus lihtaktsiate ja eelisaktsiate vahel. (kuupäev puudub). Kasutamise kuupäev: 17.01.2021. a, allikas Strephonsays: <https://et.strephonsays.com/ordinary-shares-and-vs-preference-shares-3338>
- Finantsaabit. Rahaasjade korraldamise käsiraamat. (2016). Tallinn.
- Francis, J. C., & Kim, D. (18.01.2013. a). *Modern Portfolio Theory: Foundations, Analysis, and New Developments*. United States: Wiley. Allikas: <https://cutt.ly/SxNCuqq>
- Hayes, A. (30.06.2020. a). *Stablecoin*. Kasutamise kuupäev: 24.01.2021. a, allikas Investopedia: <https://www.investopedia.com/terms/s/stablecoin.asp>

Hertig, A. (30.12.2020. a). *What Are Stablecoins?* Kasutamise kuupäev: 24.01.2021. a, allikas Coindesk: <https://www.coindesk.com/what-are-stablecoins>

Investeering algajana - Kuhu ning kuidas raha targalt investeerida? (10.05.2020. a). Allikas: AskFinancer: <https://www.askfinancer.com/ee/investeering/>

Investeering eesmärk ei ole kiirelt rikkaks saamine. (kuupäev puudub). Kasutamise kuupäev: 01.05.2020. a, allikas Teeviit: <https://www.teeviit.ee/investeering-eesmark-ei-ole-kiirelt-rikkaks-saamine/>

Investeering teejuht. (2007). Tallinn: Tallinna Raamatukikoda.

Investeeringuga seotud üldised riskid. (kuupäev puudub). Kasutamise kuupäev: 08.02.2020. a, allikas AS SEB Pank: https://www.seb.ee/files/mifid/SEB_mifid_riskid_yldinfo.pdf

Investor. (30.03.2020. a). Allikas: Capital: <https://capital.com/et/investor-definitsioon>

Kivisaar, A. (25.06.2019. a). *Milline kinnisvara sobib investeerimiseks?* Allikas: Kinnisvarauudised: <https://www.kinnisvarauudised.ee/uudised/2019/06/18/milline-kinnisvara-sobib-investeeringuks>

Koovit, K. (28.04.2012. a). *10 nõuannet, mida jälgida enne kinnisvarasse investeerimist.* Allikas: Postimees: <https://majandus24.postimees.ee/823854/10-nouannet-mida-jalgida-enne-kinnisvarasse-investeering>

Kraun, M. (21.01.2017. a). *Noor, pane liitintress enda kasuks tööle!* Kasutamise kuupäev: 05.04.2020. a, allikas Investor. Äripäev: <https://www.aripaev.ee/borsiuudised/2017/01/21/noor-pane-liitintress-enda-kasuks-toole>

Krusenvald, V. (kuupäev puudub). *Aktsiad ja börsil kauplemine - juhend algajatele investeerijatele.* Kasutamise kuupäev: 17.01.2021. a, allikas Financer: <https://financer.com/ee/saastmine/aktsiad/>

Krusenvald, V. (kuupäev puudub). *Mis on krüptoraha ja kuidas see töötab.* Kasutamise kuupäev: 24.01.2021. a, allikas Financer: <https://financer.com/ee/saastmine/investeering/krüptoraha/>

Krüptoraha tekkelugu. (kuupäev puudub). Kasutamise kuupäev: 24.01.2021. a, allikas Eesti Krüptoraha liit: <https://www.kryptoraha.ee/tekkelugu/>

Kuidas aktsiaid osta ja milliseid aktsiaid osta? (15.07.2019. a). Kasutamise kuupäev: 17.01.2021. a, allikas Elunaut: <https://elunaut.rahajutud.ee/2019/07/15/kuidas-aktsiaid-osta-ja-milliseid-aktsiaid-osta/>

Kuidas osta aktsiaid? (26.07.2013. a). Kasutamise kuupäev: 17.01.2021. a, allikas Äripäev: <https://www.aripaev.ee/uudised/2013/07/25/kuidas-osta-aktsiaid>

- Kust algaja investorina õppida ja informatsiooni leida?* (21.01.2020. a). Kasutamise kuupäev: 23.02.2021. a, allikas Rahageenius: <https://raha.geenius.ee/blogi/lhv-blogi/kust-algaja-investorina-oppida-ja-informatsiooni-leida/>
- Liitu digikassaga ja hakkad märkamatult säästma.* (31.08.2018. a). Allikas: Rahageeniues: <https://raha.geenius.ee/rubriik/kokkuhoid/sendisaastust-alustamine-seb-digikassa-sai-vimkaga-konkurendi/>
- Lõhmus, R. (kuupäev puudub). *Investeerimine alustajale*. Kasutamise kuupäev: 21.03.2021. a, allikas LHV Investeerimisportaal: <https://fp.lhv.ee/academy/investmentguide?locale=et&bookId=346>
- Matsalu, E. (18.07.2018. a). *Eestlaste rikkus pole jätkusuutlik*. Kasutamise kuupäev: 23.02.2021. a, allikas Äripäev: <https://www.aripaev.ee/uudised/2018/07/18/eestlaste-rikkus-pole-jatkusuutlik>
- Mets on pikaajaline ja väikese riskiga rahapaigutus.* (14.04.2015. a). Kasutamise kuupäev: 04.01.2021. a, allikas Erametsakeskus: https://www.eramets.ee/metsandusuudised/mets_on_pikaajaline_ja_vaikese_riskiga_rahapai_gutus/
- Miks investeerida kinnisvarasse?* (kuupäev puudub). Kasutamise kuupäev: 13.04.2020. a, allikas Ruutmeetrid: <https://ruutmeetrid.ee/investeerimine/miks-investeerida-kinnisvarasse/>
- Mis on investeerimine?* (09.08.2019. a). Allikas: Finantsinspektsiooni tarbijaveeb: <https://www.minuraha.ee/et/mis-investeerimine>
- Mis on krüptoraha?* (kuupäev puudub). Kasutamise kuupäev: 24.01.2021. a, allikas Eesti Krüptoraha liit: <https://www.kryptoraha.ee/tehnoloogia/>
- Nestor, M., Rell, M., Tinit, P., & Jürgenson, A. (2013). *Säästmisega seotud käitumuslikud aspektid ja eestlaste säästmiskäitumise mõjutamise võimalused*. Kasutamise kuupäev: 30.04.2021. a, allikas Poliitikauuringute keskus: <https://www.digar.ee/arhiiv/et/download/113469>
- Oja, T. (03.08.2019. a). *Liitintress on kaheksas maailmaime*. Kasutamise kuupäev: 05.04.2020. a, allikas Postimees: <https://majandus24.postimees.ee/6744777/liitintress-on-kaheksas-maailmaime>
- Olsen, A. (23. 10. 2020. a). *Kinnisvarainvestori plussid ja miinused!* Kasutamise kuupäev: 10.09.2020. a, allikas Reinvest24: <https://blog.reinvest24.com/et/2018/kinnisvarainvestori-plussid-ja-miinused/>
- Pankur selgitab: mis on investeerimisfondid ja kuidas endale sobiv leida?* (28.09.2018. a). Kasutamise kuupäev: 05.04.2020. a, allikas Rahageenius: <https://raha.geenius.ee/blogi/lhv-blogi/pankur-selgitab-mis-on-investeerimisfondid-ning-kuidas-endale-sobiv-leida/>

- Pertman, T. (2019). *Alustava investori käsiraamat*. Tallinn: Printon AS.
- Petman, T. (10.02.2013. a). *Miks investeerida juba noores eas?* Allikas: Rahafoorum:
<https://rahafoorum.ee/miks-investeerida-juba-noores-eas/>
- Piilmann, J. (06.07.2018. a). *Innovatsioon, ettevõtlus ja investeerimine ei paku noortele reaalselt huvi*. Allikas: AS SEB Pank: <https://www.seb.ee/uudised/2018-07-06/innovatsioon-ettevotlus-ja-investeerimine-ei-paku-noortele-reaalselt-huvi>
- Polkadot. (14.05.2020. a). *What is Polkadot? A Brief Introduction*. Kasutamise kuupäev: 24.01.2021. a, allikas Polkadot: <https://polkadot.network/what-is-polkadot-a-brief-introduction/>
- Portfelliteooria*. (19.03.2019. a). Kasutamise kuupäev: 08.02.2020. a, allikas Vikipeedia:
<https://et.wikipedia.org/wiki/Portfelliteooria>
- Portfelliteooria*. (28.03.2020. a). Allikas: A-raamatupidamine:
<http://www.araamatupidamine.ee/kasulikku/portfelliteooria/>
- Portfolio teooria Markowitz. Investeerimisportfelli moodustamise meetod*. (kuupäev puudub). Kasutamise kuupäev: 13.04.2020. a, allikas Recrutement: <https://et.recrutement-basicsystem.com/4291261-portfolio-theory-markowitz-the-method-of-forming-the-investment-portfolio>
- Pärtel, P. (kuupäev puudub). *Millist väärtust loob kinnisvara flippimine?* Kasutamise kuupäev: 10.01.2021. a, allikas FTE Fast Track Education: <https://www.fte.ee/millist-vaartust-loob-kinnisvara-flippimine/>
- Raha kasvatamine*. (09.09.2019. a). Kasutamise kuupäev: 11.04.2020. a, allikas Minuraha:
<https://www.minuraha.ee/et/rahaasjade-planeerimine/raha-kasvatamine>
- Rahageenius. (22. 07. 2019. a). *Noored annavad nõu: kuidas noorena investeerimisega alustada?* Kasutamise kuupäev: 29.03.2020. a, allikas Rahageenius: <https://raha.geenius.ee/blogi/lhv-blogi/noored-annavad-nou-kuidas-noorena-investeerimisega-alustada/>
- Rahandusministeerium. (08.2019. a). *Eesti elanike finantskirjaoskuse ehk rahatarkuse uuring*. Allikas: Rahandusministeerium:
https://www.rahandusministeerium.ee/sites/default/files/eesti_elanike_finantskirjaoskuse_aruanne_loplik_november_2019_.pdf
- Rekand, T. (19.07.2015. a). *Kuhu, kuidas ja millal investeerida? Äriguru Robert Kiyosaki annab nõu*. Kasutamise kuupäev: 29.03.2020. a, allikas ärileht.ee:
<https://arileht.delfi.ee/news/uudised/kuhu-kuidas-ja-millal-investeerida-ariguru-robert-kiyosaki-annab-nou?id=71941539>

- Rämmer, A. (2014). *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Kasutamise kuupäev: 29.04.2021. a, allikas Valimi moodustamine: <http://samm.ut.ee/valimid>
- Saario, S. (2007). *Saario Investeerimisraamat*. Helsinki: Tallinna Raamatutrükikoda.
- Seitse viga, mida algajad peaksid aktsiatesse investeerimisel vältima*. (27.05.2019. a). Allikas: Ärileht: <https://arileht.delfi.ee/news/uudised/seitse-viga-mida-algajad-peaksid-aktsiatesse-investeerimisel-valtima?id=86332639>
- Sooman, P. (25.04.2005. a). *Vaba raha tasub investeerida maasse*. Kasutamise kuupäev: 04.01. 2021. a, allikas Ärileht: <https://arileht.delfi.ee/archive/vaba-raha-tasub-investeerida-maasse?id=10246418>
- Zeiger, P. (2012). *Finantsjuhtimine*. Kasutamise kuupäev: 28.02.2021. a, allikas Investeeringute planeerimine ja investeerimisprojektide efektiivsuse hindamine: <https://ettevotlusope.weebly.com/822-investeeringute-planeerimine-ja-investeerimisprojektide-efektiivsuse-hindamine.html#>
- Zeiger, P. (2012). *Investeeringute planeerimine ja investeerimisprojektide efektiivsuse hindamine*. Kasutamise kuupäev: 04.05.2021. a, allikas <https://www.etis.ee/File/DownloadPublic/c9c80eff-a909-47a4-b477-577a2b32b07a?name=Zeiger%2C%20P.%20Finantsjuhtimine%202012.pdf&type=application%2Fpdf>
- Tallinna Ülikool. (2010). *Infokäitumise, info hankimise ja otsingu ning infopädevuse uurimise meetodid*. Kasutamise kuupäev: 01.03.2021. a, allikas TLÜ: https://www.tlu.ee/~sirvir/Infootsingu%20teooria/Infokaitumise,%20info%20hankimise%20ja%20%20otsingu%20ning%20infopadevuse%20uurimise%20meetodid/induktsioon_ja_de duktsioon.html
- Tamla, K. (15.04.2014. a). *Kas kinnisvara on olnud Eestis parim investeering?* Allikas: Vooremaa: <https://www.vooremaa.ee/kas-kinnisvara-on-olnud-eestis-parim-investeering/>
- Uuring: peaaegu pooled Eesti noored ei pea investeerimist vajalikuks*. (09.07.2019. a). Kasutamise kuupäev: 29.03.2020. a, allikas Postimees: <https://majandus24.postimees.ee/6725716/uuring-peaaegu-pooled-eesti-noored-ei-pea-investeerimist-vajalikuks>
- Uus Maa: maasse investeeeri omafinantseeringu arvel*. (13.06.2011. a). Kasutamise kuupäev: 10.01. 2021. a, allikas Ehitusuudised: <https://www.ehitusuudised.ee/uudised/2011/06/13/uus-maa-maasse-investeeeri-omafinantseeringu-arvel?template=comments>

What are the benefits of investing in land? (kuupäev puudub). Kasutamise kuupäev: 10.01.2021. a, allikas HomeLoan experts: <https://www.homeloanexperts.com.au/investment-loans/investing-in-land/>

What is Cardano? (kuupäev puudub). Kasutamise kuupäev: 24.01.2021. a, allikas Kraken: <https://www.kraken.com/learn/what-is-cardano-ada>

What is Chainlink? (kuupäev puudub). Kasutamise kuupäev: 24.01.2021. a, allikas Kraken: <https://www.kraken.com/learn/what-is-chainlink-link>

What is Ethereum? (kuupäev puudub). Kasutamise kuupäev: 24.01.2021. a, allikas Kraken: <https://www.kraken.com/learn/what-is-ethereum-eth>

Viktoria Krusenvald. (29.03.2020. a). *Financer*. Allikas: Kas investeerides kaotad oma raha?: <https://financer.com/ee/saastmine/investeerimine/>

Villemi, K. (03.09.2020. a). *RUP.ee*. Kasutamise kuupäev: 03.21.2021. a, allikas Finantsinvesteeringud: <https://www.rup.ee/raamatupidamisuudised/luhikokkuv-tted/finantsinvesteeringud>

Williams, S. (kuupäev puudub). *10 Rock-Solid Reasons Why You Should Be Investing In Land*. Kasutamise kuupäev: 04.01.2021. a, allikas R.E Tipster: <https://retipster.com/landinvesting/>

Voomets, K. (13.11.2018. a). *8 asja, millele mõelda enne, kui hakkad investeerima*. Allikas: Swedbanki blogi. Kukur: <https://kukur.swedbank.ee/investeerimine/8-asja-millele-moelda-enne-kui-hakkad-investeerima>

Vähi, K. (17.04.2019. a). *Liitintress kui kaheksas maailmaime*. Kasutamise kuupäev: 05.04.2020. a, allikas AS SEB Pank: <https://www.seb.ee/foorum/investeerimine/millal-parim-aeg-investeerimisega-alustada>

Väinsalu, M. (2019). *Investeeringuprojektide tootluse võrdlus*. Kasutamise kuupäev: 28. 02. 2021. a, allikas <https://digikogu.taltech.ee/en/Download/e37ff264-6a73-4888-b9d5-70cbee1a1d5f>

Väärtpaberite teejuht. (2008). Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda.

Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Kasutamise kuupäev: 12.04.2020. a, allikas DSpace.ut.ee: https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf?sequence=1&isAllowed=y&fbclid=IwAR0PFYnXhEDE9XZbrKtNpghhFhXgdNcpvsJpwPNnHIXdI4k-9C7JErzm12c

LISAD

Lisa 1. Küsimustik „Eraisikute investeerimisteadlikkus- ja harjumused“

Tere

Olen Getter Valner ja õpin Tallinna Tehnikakõrgkooli Teenusmajanduse Instituudis majandusarvestuse õppekava kolmandal kursusel. Esitan Teile küsimustiku lõputöö teema „Eraisikute investeerimisteadlikkus- ja harjumused“ kohta. Küsitluse eesmärgiks on analüüsida eraisikute investeerimise alaseid teadmisi ja kogemusi, investeerimiseesmärke ning rahalisi võimalusi investeerimiseks. Vastavalt küsitluse tulemustele analüüsida Tallinna Tehnikakõrgkooli õppekavade sisu ja leida võimalusi õppekavade arendamiseks investeerimisalaste pädevuste omandamiseks. Kõiki vastuseid kasutatakse ainult töö eesmärgil ning vastused on konfidentsiaalsed. Valikvastuses märkige õige vastus ja avatud küsimusele kirjutage sõnaline vastus. Küsimustele vastamine võtab aega 3-5 minutit.

Tänan, et leidsite aega vastamiseks!

1. Teie vanus

2. Teie sugu

M

N

3. Teie elukoht:

- Harjumaa
- Hiiumaa
- Ida-Virumaa
- Jõgevamaa
- Järvamaa
- Läänemaa
- Lääne-Virumaa
- Pärnumaa
- Põlvamaa
- Raplamaa

- Saaremaa
- Tartumaa
- Valgamaa
- Viljandimaa
- Võrumaa

4. Millises instituudis Te õpite?

- Arhitektuuriinstituudis
- Ehitusinstituudis
- Tehnikainstituudis
- Teenusmajanduse instituudis
- Logistikainstituudis
- Tehnoloogia ja ringmajanduse instituudis

5. Mitmendal kursusel Te õpite?

- Esimesel kursusel
- Teisel kursusel
- Kolmandal kursusel
- Neljandal kursusel

6. Milline oli Teie haridus enne Tallinna Tehnikakõrgkooli õppima asumist?

- Keskharidus
- Kutsekeskharidus
- Kutseharidus
- Bakalaureusekraad; rakenduskõrgharidus
- Magistrikraad
- Doktorikraad

7. Palun hinnake oma teadmisi investeerimisalal.

- Puuduvad
- Algelised
- Keskmised
- Head

- Väga head

8. Kust olete saanud investeerimise kohta informatsiooni?

- Koolist- teemakohastest loengutest
- Sõpradelt, tuttavatelt, perelt
- Internetist, teemakohased artiklid
- Raamatuid lugedes
- Investeerimisklubidest
- Investeerimiskoolitustelt
- Muu, milline?

9. Millisesse suurusjärku jäävad Teie netosissetulekud?

- Alla miinimumväärtust, s.o 584 eurot
- 585-1000 eurot
- 1001-1300 eurot
- 1301-1500 eurot
- 1501-1700 eurot
- 1701-1900 eurot
- Üle 1901 euro

10. Mil moel olete raha säästnud või investeerinud?

- Panen säästusumma arvelduskontole
- Panen sularaha kõrvale
- Kannan raha säästu- või kogumiskontole
- Investeerin kinnisvarasse või maasse
- Investeerin aktsiatesse või võlakirjadesse
- Investeerin krüptorahasse
- Investeerin indeksfondidesse
- Investeerin kogumiskonto kaudu
- Ei säästa
- Ei oska öelda
- Muu

11. Millal alustasite säästmist/ investeerimist?

- Ei ole alustanud
- 10-15 aastaselt
- 16-21 aastaselt
- 22-27 aastaselt
- 28-35 aastaselt
- 36-45 aastaselt
- 46-55 aastaselt
- 56 ja rohkem aastaselt

12. Milline on Teie säästmise/investeerimise eesmärk?

- Kindlustada tulevikku ootamatuteks väljaminekuteks
- Laste jaoks
- Pensioniks
- Reisiks
- Maja ostuks
- Auto ostuks
- Raha jäi lihtsalt üle
- Ei investeeeri enam

13. Millises summas Te säästate/ investeerite igakuiselt?

- Ei investeeeri
- 0-20 eurot
- 21-50 eurot
- 51-100 eurot
- 101-200 eurot
- 201- 500 eurot
- Üle 500 euro kuus

15. Kui Teil on oma investeeingu portfell, siis millistest osadest koosneb Teie portfell peamiselt, kirjeldada protsentuaalselt? Kui Te ei investeeeri, võite vahele jätta

16. Milline on Teie riski- ja tootluse eelistus?

- Madal risk ja tootlus
- Keskmine risk ja tootlus
- Kõrge risk ja tootlus
- Ei investeeeri

17. Kui palju on Teil erinevaid investeeringuid summaliselt kokku?

- Alla 50 euro
- 51-100 eurot
- 100-350 eurot
- 351-500 eurot
- 501-1000 eurot
- 1001-1500 eurot
- 1501-2000 eurot
- Üle 2500 euro
- Ei investeeeri

18. Millistes ainetundides, koolis toimunud avalikes loengutes jms olete saanud täiendada oma investeerimisalaseid teadmisi?

19. Millised oleksid Teie ettepanekud koolile investeerimisalase teadlikkuse suurendamiseks?

Soovi korral võite lisada kommentaare või ettepanekuid
